

Blandyna Zajdler

Poznać i zrozumieć geografę
Program nauczania geografii na III i IV etapie edukacji

*Jeżeli chcesz zbudować statek, nie zwołuj ludzi
i nie rozdzielaj zadań, lecz ucz ich tęsknoty
za dalekim i nieskończonym morzem*

Antoine de Saint-Exupery

Poznać i zrozumieć geografię

Geografia III i IV etap edukacji

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Spis treści dla programu na III i IV etapie edukacyjnym

1 Koncepcja programu str. 3

2. Cele edukacyjne w zakresie kształcenia i wychowania str. 6

3. Treści nauczania i przewidywane osiągnięcia uczniów str. 9

a) gimnazjum.

b) szkoły ponadgimnazjalne

4. Procedury osiągania celów edukacyjnych str. 19

5. Wskazówki metodyczne do treści zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego z geografii str. 28

6. Kontrola i ocena osiągnięć ucznia str. 42

7. Przykładowy scenariusz lekcji 1 w szkole ponadgimnazjalnej str. 47

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

1 Koncepcja programu.

W nauczaniu geografii naczelnym celem powinny być powyższe słowa Antoine de Saint-Exupéry. Ucznia należy zaciekać otaczającym go światem a takie przesłanki dostrzegam w tej podstawie programowej, czyli odejście od encyklopedyzmu z położeniem nacisku na geografie regionalną zdecydowanie ciekawszą. Prezentowany program jest zgodny z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, opublikowanego w dniu 15 stycznia 2009 r., w Dzienniku Ustaw Nr 4, poz. 17. Program geografii przeznaczony jest dla uczniów gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych na poziomie podstawowym. W podstawie programowej przyjęto czas nauki w gimnazjum oraz w szkole ponadgimnazjalnej, jako spójny programowo sześcioletni (a w technikum nawet siedmioletni) okres kształcenia. W tym czasie nauczyciel geografii ma za zadanie wyposażyć uczniów w solidny fundament wiedzy ogólnej. Układ treści jest liniowy, aczkolwiek trudno ucząc geografii nie odwoływać się do wiedzy i umiejętności nabytych na wcześniejszych etapach kształcenia.

Warto wiedzieć, że każdy uczeń liceum – o ile nie wybierze rozszerzonego kursu geografii – aż do matury, będzie miał przedmiot przyroda. Zajęcia te będą pogłębiały wiedzę uczniów z geografii w ujęciu problemowym oraz rozbudzały zainteresowania naukami przyrodniczymi.

Minister Edukacji określa zakres celów oraz treści kształcenia w rozporządzeniu

O podstawie programowej kształcenia ogólnego. Podstawa programowa precyzyjnie określa:

- zakres treści na każdym etapie kształcenia;
- wiadomości;
- umiejętności, które uczniowie mają osiągnąć na kolejnych etapach kształcenia.

Wyodrębniono także, w postaci wymagań ogólnych, podstawowe cele kształcenia dla geografii na wszystkich etapach. Kształtowanie postaw, przekazywanie wiadomości oraz rozwijanie umiejętności stanowią wzajemnie uzupełniające się zadania w pracy nauczyciela.

Ważnym założeniem opisu wymagań jest użycie czasowników operacyjnych, które pomagają kształtować umiejętności uczniów, jak i ich ocenę na egzaminie zewnętrznym, należy pamiętać, że są one mierzalne.

Do najważniejszych umiejętności kluczowych zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego na III i IV etapie edukacyjnym należą:

- 1) czytanie – umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, prowadząca do osiągnięcia własnych celów, rozwoju osobowego oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa;
- 2) myślenie matematyczne – umiejętność wykorzystania narzędzi matematyki w życiu codziennym oraz formułowania sądów opartych na rozumowaniu matematycznym;
- 3) myślenie naukowe – umiejętność wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów, a także formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa;
- 4) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie;

- 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi;
- 6) umiejętność wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji; teorii i praktyk;
- 2) zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;
- 3) kształtowanie umiejętności rozpoznawania własnych potrzeb edukacyjnych oraz uczenia się;
- 8) umiejętność pracy zespołowej.

Koncepcja programu została oparta na idei możliwości tworzenia przez nauczyciela własnej wizji kształtowania u ucznia geograficznego myślenia poprzez obserwacje, zajęcia terenowe i różnorodne metody nauczania. Uczeń doświadczając poznaje otaczające go środowisko przyrodnicze i nabywa umiejętności kluczowe.

Zakres treści dla uczniów szkoły **gimnazjalnej** obejmuje geografię regionalną opartą na mocnej podbudowie geografii fizycznej. Należy założyć, że podstawowym celem jest wskazanie uczniowi jak ma korzystać z dostępnych materiałów źródłowych w poznaniu określonego przez temat lekcji celu, a więc nabyć konkretną umiejętność – określoną celem szczegółowym. Ważne jest przygotowanie ucznia do zrozumienia środowiska przyrodniczego, dostrzegania związków i zależności a także przemian, jakie zachodzą w czasie i przestrzeni. Nauczyciel na tym etapie korzysta z podręcznika i ewentualnie kart pracy, warto wejść na strony, np.: www.scholaris.pl można tam znaleźć prezentacje multimedialne, zdjęcia i scenariusze lekcji.

Nauczyciel powinien zaplanować i przeprowadzić lekcje terenowe lub wyjazdy (2 -3 dniowe) do tzw. „Zielonych szkół”, podczas których realizuje wybrane przez siebie treści, np. zmiany w najbliższym otoczeniu szkoły.

Głównym celem zajęć z uczniami szkół **ponadgimnazjalnych** jest kształtowanie u młodzieży umiejętności gromadzenia i analizowanie zebranych materiałów źródłowych do lekcji i ich opracowanie, praca w grupie oraz prezentacja wniosków.

Koncepcja programu w zakresie podstawowym na IV etapie edukacyjnym powinna opierać się na założeniu, że uczeń powinien poznać na lekcjach geografii zagadnienia społeczne, gospodarcze oraz problemy środowiska przyrodniczego współczesnego świata w ujęciu regionalnym i globalnym. Uczeń powinien zostać poinformowany, iż niezbędne jest korzystanie z portali internetowych. Należy uzmysłowić uczniowi jak ważna jest aktualna wiedza i umiejętności krytycznej analizy dostępnych tekstów źródłowych, np. znajdujących się w Internecie. Należy wskazać, że niezbędne wiadomości można pozyskać również z przeczytanej prasy politycznej jak i gospodarczej.

Zakładam, że uczeń wie jak wykorzystać zdobytą wiedzę w gimnazjum podczas realizowania nowych treści na lekcjach geografii w szkole ponadgimnazjalnej, dlatego też w kartach pracy

powinny być zamieszczone informacje, które wiadomości i umiejętności są niezbędne na danej lekcji z poprzedniego etapu kształcenia.

Nauczyciel może rozszerzyć podstawowy zakres treści zawartych w podstawie programowej o zagadnienia, które uzna za niezbędne dla wyjaśnienia procesów globalnych. Da to możliwość wykazania się uczniom zainteresowanym geografią (zagadnieniami gospodarczymi lub politycznymi) a tym samym poprawę ocen cząstkowych. Dlatego tak istotne są metody stosowane w procesie dydaktycznym, między innymi metoda projektu. W każdym przypadku, wybór i układ omawianych tematów powinien być dostosowany do potrzeb i zdolności uczniów oraz miejsca położenia szkoły.

W cyklu kształcenia na IV etapie w zakresie podstawowym na geografię przeznaczono tygodniowo 1 godzinę lekcyjną.

Taki przydział godzin zmusza nauczyciela do dokładnego przestudiowania podstawy programowej, szczegółowego zaplanowania metod dostosowanych do możliwości uczniów danej klasy i zakresu treści niezbędnych do realizacji zagadnień na lekcji. Na tym etapie *podręcznikiem* powinna być aktualna sytuacja na świecie, dobrze opracowane karty pracy i kierowany sposób gromadzenia materiałów źródłowych, który dostarczy uczniowi aktualnych – bieżących informacji, zarówno dotyczących środowiska przyrodniczego, gospodarki czy zmian w polityce. Karty pracy i materiały *zostaną napisane i aktualizowane. Zostaną zamieszczone na stronach www.scholaris.pl*

Program dla każdego etapu edukacyjnego zawiera propozycje przydziału godzin z uwzględnieniem zajęć terenowych i projektów. Warto przed rozpoczęciem każdego działu przeprowadzać krótką ewaluację, co uczeń wie na temat, czyli co wyniósł ze szkoły podstawowej uczeń gimnazjum, a co ze szkoły gimnazjalnej uczeń szkoły ponadgimnazjalnej.

Program geografii obejmuje dwa etapy:

I etap w gimnazjum, na który przewidziane są 4 godziny (w wymiarze 130 godzin w trzyletnim cyklu kształcenia). Daje to nauczycielowi możliwość elastycznego dostosowania treści kształcenia, np. przeniesienie realizowanych treści z zakresu Polski do klasy 2 gimnazjum nie jak dotychczas w klasie 3. Warto pomyśleć o takim doborze treści nauczania, aby uwzględnić zagadnienia wiodące, np. inne będą dla obszarów położonych nad morzem, inne w Polsce zachodniej. Nauczyciel geografii wybierając program nauczania uwzględnia program wychowawczy swojej szkoły, powinien on być spójny z innymi programami nauczania, np. biologii, fizyki, chemii w gimnazjum, ponieważ niektóre treści są podobne w swoim zakresie i można je wykorzystać podczas omawiania wielu zjawisk i procesów geograficznych, np. ruchy ziemi w korelacji z fizyką, działalność wulkaniczną w korelacji z chemią i fizyką itd.

Duża ilość godzin do dyspozycji umożliwia nauczycielowi wyjścia w teren oraz prowadzenie lekcji na temat aktualnych wydarzeń, np. gospodarczych – krach na giełdzie lub omówić zjawisko przyrodnicze, którego *świadkami* byli uczniowie, np. erupcja wulkanu, tsunami itp.

II etap w szkole ponadgimnazjalnej realizowany w klasie pierwszej na jednej godzinie lekcyjnej w wymiarze 30 godzin. Wybór tematów, ilustrujących zagadnienia zawarte w trzech

treściach, powinien ulegać zmianie(kolejności realizacji) w zależności od wagi problemów, które pojawiają się w aktualnym czasie i przestrzeni, ponieważ zmieniają one sytuację gospodarczą, polityczną, kulturową oraz stan środowiska naturalnego zarówno w skali regionalnej jak i globalnej.

Program powinien kształtować postawy uczniów, być osadzony w tradycji szkoły i lokalnej społeczności, przyjazny dla uczniów, rodziców i nauczycieli dający możliwość rozwijania zainteresowań uczniów, np. przez stosowanie metody projektów, eksperymentu i obserwacji terenowych.

Zadania szkoły na III i IV etapie edukacyjnym określone są, jako:

- kontynuowanie kształcenia umiejętności posługiwania się językiem polskim, w tym dbałości o wzbogacanie zasobu słownictwa uczniów;
- Przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym;
- stwarzanie uczniom warunków do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

2. Cele edukacyjne w zakresie kształcenia i wychowania

Zgodnie z podstawą programową dla III i IV etapu kształcenia ogólnego z geografii, nauczyciel wdraża uczniów do samodzielności poprzez kształtowanie umiejętności poszukiwania nowych materiałów źródłowych, które pomogą w rozwijaniu umiejętności radzenia sobie w życiu codziennym, a wprowadzając w świat nauki wskazuje, jak posługiwać się językiem geograficznym. W podstawie programowej zapisano trzy najważniejsze cele kształcenia ogólnego a jest to:

- 1) przyswojenie przez uczniów określonego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyk;
- 2) zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;
- 3) kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.

Wymagania ogólne na III etapie

I. Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej.

Uczeń dokonuje obserwacji i pomiarów w terenie; potrafi korzystać z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.

II. Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Uczeń posługuje się podstawowym słownictwem geograficznym w toku opisywania oraz wyjaśniania zjawisk i procesów zachodzących w środowisku geograficznym; identyfikuje związki i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym w różnych skalach przestrzennych (lokalnej, regionalnej, krajowej, globalnej); rozumie wzajemne relacje przyroda-człowiek; wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne warunków środowiska przyrodniczego oraz działalności człowieka na Ziemi.

III. Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce.

Uczeń wykorzystuje wiedzę i umiejętności geograficzne w celu lepszego rozumienia współczesnego świata i swojego w nim miejsca; stosuje wiadomości i umiejętności geograficzne w życiu codziennym, m.in. w racjonalnym wykorzystaniu zasobów środowiska.

IV. Kształtowanie postaw.

Uczeń rozwija w sobie: ciekawość świata poprzez zainteresowanie własnym regionem, Polską, Europą i światem; świadomość wartości i poczucie odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze i kulturowe własnego regionu i Polski; patriotyzm i poczucie tożsamości (lokalnej, regionalnej, narodowej) przy jednoczesnym poszanowaniu innych narodów i społeczności – ich systemów wartości i sposobów życia.

Cele ogólne na III etapie edukacji:

1. Rozwijanie zainteresowań geograficznych i skłanianie do samodzielnego poszukiwania informacji geograficznych, poprzez korzystanie z różnych źródeł informacji.
2. Wskazanie jako prowadzić obserwacje i pomiary w terenie, z wykorzystaniem planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, danych statystycznych.
3. Wskazanie jak opisywać i wyjaśniać zjawiska i procesy zachodzące w środowisku geograficznym.
4. Wskazanie jak identyfikować i wyjaśniać zależności występujące w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym w różnych skalach przestrzennych (lokalnej, regionalnej, krajowej, globalnej).
5. Omówienie wzajemnych relacji przyroda-człowiek -przyroda.
6. Omówienie zróżnicowania przestrzennego warunków środowiska przyrodniczego oraz działalności człowieka na Ziemi.
7. Wskazanie jak stosować wiedzę i umiejętności geograficzne w praktyce.
8. Rozbudzanie ciekawość świata poprzez zainteresowanie własnym regionem, Polską.
9. Zrozumienie zasad funkcjonowania przyrody i gospodarki.
10. Uświadomienie uczniom zagrożeń w środowisku przyrodniczym spowodowane niewłaściwą gospodarką.
11. Rozbudzenie umiejętności formułowania wniosków, opinii, poglądów.

Wymagania ogólne na IV etapie:

- I. Wykorzystuje różne źródła informacji do analizy i prezentowania współczesnych problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych.
- II. Formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata.

III. Rozumie relacje człowiek – przyroda – społeczeństwo w różnych skali globalnej i regionalnej.

Cele ogólne na IV etapie:

1. Ugruntowanie i poszerzenie wiedzy zdobytej na lekcjach geografii w gimnazjum.
2. Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, np.: map, internetu, danych statystycznych, tekstów źródłowych.
3. Wskazanie jak analizować dane statystyczne i je interpretować.
4. Doskonalenie umiejętności przetwarzania i prezentacji zebranych materiałów na forum: klasy, grup uczniowskich itp.
5. Kształtowanie umiejętności: analizowania, porównywania, interpretowania, uogólniania i wnioskowania.
6. Formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata.
7. Wskazywanie na konieczność przewidywania skutków ingerencji człowieka w środowisko.
8. Doskonalenie rozumienia zjawisk i przemian zachodzących w otaczającym środowisku – społeczno przyrodniczym.
9. Kształtowanie świadomości ponoszenia odpowiedzialności i konsekwencji za swoje decyzje.
10. Wskazywanie związków przyczynowo – skutkowych występujących w środowisku przyrodniczym i gospodarce.
11. Przewidywanie konsekwencji dla środowiska, człowieka i gospodarki wynikających z wyczerpywania się zasobów naturalnych na Ziemi.
12. Wskazanie konieczności zachowania równowagi w środowisku zakłóconej działalnością człowieka.
13. Omówienie działań na rzecz zachowania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego własnego regionu, promowanie walorów przyrodniczo- kulturowych własnego regionu.
14. Doskonalenie umiejętności współpracy w grupie i skutecznego komunikowania się.
15. Ustalanie hierarchii ważności i priorytetów w podejmowaniu różnych decyzji wobec szybko zmieniających się warunków społeczno-ekonomicznych w Polsce i na świecie

Cele szczegółowe realizowane na każdym etapie. Uczeń:

1. wyjaśnia, analizuje i interpretuje informacje zawarte w materiałach źródłowych;
2. formułuje hipotezy;
3. uzasadnia słuszności stawianych hipotez;
4. dostrzega zmiany zarówno pozytywne jak i negatywne zachodzące w środowisku geograficznym;
5. przewiduje skutki działalności człowieka;
6. proponuje środki zaradcze w przypadku niekorzystnych zmian w środowisku przyrodniczym spowodowanym działalnością człowieka;

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

7. lokalizuje obiekty na mapach, w terenie i przestrzeni geograficznej;
8. prezentuje wyniki własnej obserwacji, a także własnych projektów;
9. poznaje wieloaspektowo oddziaływania człowiek – środowisko przyrodnicze;
10. wyjaśnia relacje człowiek – przyroda – społeczeństwo w różnych skalach globalnej i regionalnej.

3. Treści nauczania i przewidywane osiągnięcia uczniów

a) Gimnazjum

Treści nauczania na III etapie

Jest to tutaj przedstawiona tylko propozycja przydziału godzin, nauczyciel może, jeśli zachodzi takakonieczność, zwiększyć lub zmniejszyć liczbę godzin na dane zagadnienia, dlatego podano aż 19 godzin do dyspozycji nauczyciela.

W podstawie programowej na niektóre treści przeznaczono mniej godzin, przy niektórych zagadnieniach zaplanowano większą liczbę godzin. Treści te są trudne dla ucznia, należy więc je dobrze omówić i utrwalić, dlatego sugeruję zwiększenie liczby godzin, po ewaluacji programu może okazać się, że w następnym roku na te treści można przeznaczyć mniej godzin.

Plan kształcenia na III etapie

L.p.	Działy materiału nauczania	Planowana liczba godzin
1	Mapa -umiejętności czytania, interpretacji i posługiwania się mapą	10
2	Kształt, ruchy Ziemi i ich następstwa.	8
3	Wybrane zagadnienia geografii fizycznej	15
4	Położenie i środowisko przyrodnicze Polski	10
5	Ludność Polski	8
6	Wybrane zagadnienia geografii gospodarczej Polski	10
7	Regiony geograficzne Polski	10
8	Sąsiedzi Polski – różnicowanie geograficzne, przemiany	10
9	Europa. Relacje przyroda – człowiek – gospodarka	10
10	Wybrane regiony świata. Relacje: człowiek – przyroda – gospodarka	20
11	Godziny do dyspozycji nauczyciela (w tym zajęcia terenowe)	19
	razem	130

Treści nauczania i przewidywane osiągnięcia ucznia na III etapie

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Dział	Treści nauczania	Po analizie treści uczeń:
Mapa	Skala mapy Metody kartograficzne Zajęcia terenowe z planem/mapą topograficzną Interpretacja zdjęć satelitarnych i lotniczych Współrzędne geograficzne Czytanie map	1) wykazuje znaczenie skali mapy w przedstawianiu różnych informacji geograficznych na mapie; posługuje się skalą mapy do obliczenia odległości w terenie; 2) odczytuje z map informacje przedstawione za pomocą różnych metod kartograficznych; 3) posługuje się w terenie planem, mapą topograficzną, turystyczną, samochodową (m.in. orientuje mapę oraz identyfikuje obiekty geograficzne na mapie i terenie); 4) identyfikuje położenie i charakteryzuje odpowiadające sobie obiekty geograficzne na fotografiach, zdjęciach lotniczych i satelitarnych oraz mapach topograficznych; 5) określa położenie geograficzne oraz matematyczno-geograficzne punktów i obszarów na mapie; 6) dobiera odpowiednią mapę w celu uzyskania określonych informacji geograficznych; 7) lokalizuje na mapach (również konturowych) kontynenty oraz najważniejsze obiekty geograficzne na świecie i w Polsce (niziny, wyżyny, góry, rzeki, jeziora, wyspy, morza, państwa itp.); 8) analizuje i interpretuje treści map ogólnogeograficznych, tematycznych, turystycznych; 9) projektuje i opisuje trasy podróży na podstawie map turystycznych;
Kształt, ruchy Ziemi	Kształt i wymiary Ziemi Ruch obrotowy i jego następstwa Ruch obiegowy i jego następstwa	1) podaje główne cechy kształtu i wymiarów Ziemi; odczytuje współrzędne geograficzne na globusie; 2) posługuje się ze zrozumieniem pojęciami: ruch obrotowy Ziemi, czas słoneczny, czas strefowy; podaje cechy ruchu obrotowego; wyjaśnia, dlaczego zostały wprowadzone strefy czasowe i granica zmiany daty; posługuje się mapą stref czasowych do określania różnicy czasu strefowego i słonecznego na Ziemi; 3) podaje cechy ruchu obiegowego Ziemi; przedstawia (wykorzystując również własne obserwacje) zmiany w oświetleniu Ziemi oraz w długości trwania dnia i nocy w różnych szer. geograficznych i porach roku; 4) podaje najważniejsze geograficzne następstwa ruchów Ziemi;
Geografia fizyczna	Klimat i czynniki klimatyczne Strefy klimatyczne	1) charakteryzuje wpływ głównych czynników klimatotwórczych na klimat; 2) charakteryzuje na podstawie wykresów lub danych liczbowych przebieg temperatury powietrza i opadów atmosferycznych w ciągu roku w wybranych stacjach meteorologicznych położonych w różnych strefach klimatycznych; oblicza amplitudę i średnią temperaturę

	Budowa geologiczna Procesy wewnętrzne Procesy zewnętrzne Związki i zależności	powietrza; wykazuje na przykładach związek między wysokością Słońca a temperaturą powietrza; 3) wykazuje zróżnicowanie klimatyczne Ziemi na podstawie analizy map temperatury powietrza i opadów atmosferycznych oraz map stref klimatycznych na Ziemi; 4) podaje na podstawie map tematycznych zależności między strefami oświetlenia Ziemi a strefami klimatycznymi oraz wykazuje wpływ klimatu na zróżnicowanie roślinności i gleb na Ziemi; 5) podaje główne cechy płytowej budowy litosfery; wykazuje związki pomiędzy płytową budową litosfery a występowaniem zjawisk wulkanicznych i trzęsień ziemi; 6) posługuje się ze zrozumieniem pojęciem wietrzenia i erozji; przedstawia rzeźbotwórczą rolę wód płynących, fal morskich, wiatru, lądolodów i lodowców górskich; 7) rozpoznaje i opisuje w terenie formy rzeźby powstałe w wyniku działania czynników rzeźbotwórczych;
Położenie Polski	Położenie Polski na świecie i w Europie. Przeszłość geologiczna Polski Najważniejsze skały i minerały w Polsce Klimat Polski Zasoby naturalne Polski	1) charakteryzuje, na podstawie map różnej treści, położenie własnego regionu w Polsce oraz położenie Polski na świecie i w Europie; opisuje podział administracyjny Polski; podaje nazwy i wskazuje na mapie województwa oraz ich stolice; 2) opisuje najważniejsze wydarzenia (obrazy) z przeszłości geologicznej Polski: po w stanie węgla kamiennego, powstawanie gór, zalewy mórz, zlodowacenia; wykazuje zależności pomiędzy współczesną rzeźbą Polski a wybranymi wydarzeniami geologicznymi; 3) rozpoznaje główne rodzaje skał występujących we własnym regionie i w Polsce; wskazuje na mapie najważniejsze obszary ich występowania; podaje przykłady wykorzystania skał w różnych dziedzinach życia człowieka; 4) podaje główne cechy klimatu Polski; wykazuje ich związek z czynnikami je kształtującymi; wyjaśnia mechanizm powstawania wiatru halnego i bryzy morskiej; 5) wymienia główne rodzaje zasobów naturalnych Polski i własnego regionu: lasów, wód, gleb, surowców mineralnych; korzystając z mapy, opisuje ich rozmieszczenie i określa znaczenie gospodarcze;
Ludność Polski	Struktura demograficzna ludności Polski i własnym regionie	1) wyjaśnia i poprawnie stosuje podstawowe pojęcia z zakresu demografii: przyrost naturalny, urodzenia i zgony, średnia długość życia; 2) odczytuje z różnych źródeł informacji (m.in.

	Rozmieszczenie ludności w Polsce i własnym regionie. Struktura zatrudnienia w Polsce i własnym regionie Procesy urbanizacyjne w Polsce i regionie	rocznika statystycznego oraz piramidy płci i wieku) dane dotyczące: liczby ludności Polski, urodzeń, zgonów, przyrostu naturalnego, struktury płci, średniej długości życia w Polsce; odczytuje wielkość i główne kierunki migracji z Polski i do Polski; 3) charakteryzuje, na podstawie map gęstości zaludnienia, zróżnicowanie rozmieszczenia ludności w Polsce i zamieszkiwanym regionie oraz wyjaśnia te różnice czynnikami przyrodniczymi, historycznymi, ekonomicznymi; 4) wykazuje różnice w strukturze zatrudnienia ludności w Polsce i we własnym regionie; 5) podaje główne, aktualne problemy rynku pracy w Polsce i we własnym regionie; 6) analizuje, porównuje, ocenia rozmieszczenie i wielkość miast w Polsce i zamieszkiwanym regionie; wyjaśnia przyczyny rozwoju wielkich miast w Polsce;
Gospodarka Polski	Struktura użytkowania ziemi Rozmieszczenie upraw i chowu zwierząt Źródła energii Przemysł Usługi Walory turystyczne Polski i własnego regionu Transport Ochrona przyrody i dziedzictwa kulturowego	1) wyróżnia główne cechy struktury użytkowania ziemi, wielkości i własności gospodarstw rolnych, zasiewów i hodowli w Polsce na podstawie analizy map, wykresów, danych liczbowych; 2) podaje przyczyny zróżnicowania w rozmieszczeniu wybranych upraw (pszenicy, ziemniaków, buraków cukrowych) oraz chowu bydła i trzody chlewnej w Polsce; 3) przedstawia, na podstawie różnych źródeł informacji, strukturę wykorzystania źródeł energii w Polsce i ocenia jej wpływ na stan środowiska przyrodniczego; 4) wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w przemyśle w Polsce i we własnym regionie oraz wskazuje najlepiej rozwijające się obecnie w Polsce gałęzie produkcji przemysłowej; 5) rozróżnia rodzaje usług; wyjaśnia szybki rozwój wybranych usług w Polsce i we własnym regionie; 6) wykazuje na przykładach walory turystyczne Polski oraz opisuje obiekty znajdujące się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości; 7) opisuje na podstawie map i wyjaśnia zróżnicowanie gęstości i jakości sieci transportowej w Polsce i wykazuje jej wpływ na rozwój innych dziedzin działalności gospodarczej; 8) wykazuje konieczność ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego w Polsce; wymienia formy jego ochrony, proponuje konkretne działania na rzecz jego ochrony we własnym regionie;

Regiony Polski	Regiony geograficzne Polski ze szczególnym uwzględnieniem regionu miejsca zamieszkania(środowisko przyrodnicze i gospodarka) Projektujemy trasę wycieczki po wybranym regionie Morze Bałtyckie	1) wskazuje na mapie główne regiony geograficzne Polski; 2) charakteryzuje, na podstawie map tematycznych, środowisko przyrodnicze głównych regionów geograficznych Polski, ze szczególnym uwzględnieniem własnego regionu (również na podstawie obserwacji terenowych); 3) opisuje, na podstawie map tematycznych, najważniejsze cechy gospodarki regionów geograficznych Polski oraz ich związek z warunkami przyrodniczymi; 4) przedstawia, np. w formie prezentacji multimedialnej, walory turystyczne wybranego regionu geograficznego, ze szczególnym uwzględnieniem jego walorów kulturowych; 5) projektuje i opisuje, na podstawie map turystycznych, tematycznych, ogólnie geograficznych i własnych obserwacji terenowych, podróż wzdłuż wybranej trasy we własnym regionie, uwzględniając walory przyrodnicze i kulturowe; 6) przedstawia główne cechy położenia oraz środowiska przyrodniczego Morza Bałtyckiego; wykazuje znaczenie gospodarcze Morza Bałtyckiego oraz przyczyny degradacji jego wód;
Sąsiedzi Polski	Środowisko geograficzne sąsiadów Polski Niemcy Ukraina Rosja	1) charakteryzuje i porównuje, na podstawie różnych źródeł informacji geograficznej, środowisko przyrodnicze krajów sąsiadujących z Polską; wykazuje ich zróżnicowanie społeczne i gospodarcze; 2) wyjaśnia przyczyny dynamicznego rozwoju gospodarczego Niemiec; 3) przedstawia współczesne przemiany społeczne i gospodarcze Ukrainy; 4) wykazuje zróżnicowanie przyrodnicze, narodowościowe, kulturowe i gospodarcze Rosji; 5) przedstawia główne cechy środowiska przyrodniczego, gospodarki oraz formy współpracy z krajem będącym najbliższym sąsiadem regionu, w którym uczeń mieszka;
Europa.	Podział polityczny Europy Położenie Europy Zróżnicowanie regionalne	1) wykazuje się znajomością podziału politycznego Europy; 2) określa położenie Europy i główne cechy środowiska przyrodniczego na podstawie mapy ogólnie geograficznej i map tematycznych; 3) opisuje, na podstawie map tematycznych, zróżnicowanie regionalne, kulturowe, narodowościowe i etniczne współczesnej Europy oraz najważniejsze

	Europy Europa Północna Francja Zróźnicowanie gospodarcze krajów Europy Zachodniej Metropolie Paryż, Londyn Kraje Alpejskie Wpływ warunków środowiska przyrodniczego na rozwój turystyki S Europy	przyczyny i konsekwencje tego zróźnicowania; 4) wykazuje, na podstawie map tematycznych, związki między głównymi cechami środowiska przyrodniczego Europy Północnej a głównymi kierunkami rozwoju gospodarczego; 5) wykazuje, na przykładzie rolnictwa Francji lub innego kraju europejskiego, związek pomiędzy warunkami przyrodniczymi a kierunkiem i efektywnością produkcji rolnej; identyfikuje cechy rolnictwa towarowego; 6) przedstawia, na podstawie wskazanych źródeł informacji geograficznej, główne kierunki i przyczyny zmian w strukturze przemysłu wybranego regionu (lub okręgu) przemysłowego w Europie Zachodniej; 7) przedstawia główne cechy położenia, wielkości, układu przestrzennego oraz znaczenie Paryża lub Londynu jako światowej metropolii; 8) wykazuje wpływ gór na cechy środowiska przyrodniczego oraz gospodarkę krajów alpejskich; 9) wykazuje związki między rozwojem turystyki w Europie Południowej a warunkami przyrodniczymi oraz dziedzictwem kultury śródziemnomorskiej; 10) prezentuje opracowaną na podstawie map, przewodników, Internetu trasę wycieczki po Europie lub jej części;
Wybrane regiony świata.	Azja – kontynent wielkich kontrastów Chiny Japonia	1) wykazuje, na podstawie map tematycznych, że kontynent Azji jest obszarem wielkich geograficznych kontrastów; 2) przedstawia, na podstawie map tematycznych, warunki przyrodnicze obszarów, na których kształtowały się najstarsze azjatyckie cywilizacje; 3) analizuje wykresy i dane liczbowe dotyczące rozwoju ludnościowego i urbanizacji w Chinach; wyjaśnia, na podstawie map tematycznych, zróźnicowanie rozmieszczenia ludności na obszarze Chin; podaje kierunki rozwoju gospodarczego Chin oraz wskazuje zmiany znaczenia Chin w gospodarce światowej; 4) wykazuje znaczenie czynników społeczno-kulturowych w tworzeniu nowoczesnej gospodarki Japonii na tle niekorzystnych cech środowiska przyrodniczego; 5) wykazuje związek pomiędzy rytmem upraw i „kulturą ryżu” a cechami klimatu monsunowego w Azji Południowo-Wschodniej;

	Indie	6) opisuje kontrasty społeczne i gospodarcze w Indiach; wyjaśnia przyczyny gwałtownego rozwoju nowoczesnych technologii;
	Region Bliskiego Wschodu	7) charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod kątem cech kulturowych, zasobów ropy naftowej, kierunków i poziomu rozwoju gospodarczego; wskazuje miejsca konfliktów zbrojnych;
	Afryka	8) charakteryzuje na podstawie map tematycznych i wyjaśnia występowanie stref klimatyczno – roślinno – glebowych w Afryce;
		9) wykazuje, na przykładzie strefy Sahelu, związek pomiędzy formami gospodarowania człowieka a zasobami wodnymi; uzasadnia potrzebę racjonalnego gospodarowania w środowisku charakteryzującym się poważnymi niedoborami słodkiej wody;
	Ameryka Północna i Południowa	10) określa związki pomiędzy problemami wyżywienia, występowaniem chorób (m.in. AIDS) a poziomem życia w krajach Afryki na południe od Sahary;
		11) wyróżnia główne cechy i przyczyny zróżnicowania kulturowego i etnicznego Ameryki Północnej i Południowej;
		12) identyfikuje konflikt interesów pomiędzy ekologicznymi skutkami wylesiania Amazonii a jej gospodarczym wykorzystaniem; określa cechy rozwoju i problemy wielkich miast w Brazylii;
		13) wykazuje związki między gospodarką a warunkami środowiska przyrodniczego w najważniejszych regionach gospodarczych Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej; określa rolę Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej;
	Australia	14) przedstawia, na podstawie map tematycznych, główne cechy gospodarki Australii na tle warunków środowiska przyrodniczego;
	Antarktyka i Arktyka	15) przedstawia cechy położenia i środowiska geograficznego Antarktyki i Arktyki; podaje główne cechy i przyczyny zmian w środowisku przyrodniczym obszarów okołobiegunowych.

b) Szkoły ponadgimnazjalne

Treści nauczania na IV etapie

Ze względu na małą liczbę godzin geografii na IV etapie kształcenia sugeruję taki ich przydział. W celu *rozszerzenia* wiadomości i nabycia nowych umiejętności sugeruję metodę projektu. Uczeń wcześniej zbiera i opracowuje materiały do danej treści, możemy zyskać trochę czasu na inne ważne zagadnienia.

Plan nauczania na IV etapie kształcenia

L.p.	Działy materiału nauczania	Planowana liczba godzin
------	----------------------------	-------------------------

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

1	Współczesne problemy demograficzne i społeczne świata	6
2.	Zróżnicowanie gospodarcze świata	16
3	Relacje człowiek – środowisko przyrodnicze a zrównoważony rozwój	6
4	Godziny do dyspozycji nauczyciela	2
	razem	30

Treści nauczania i przewidywane osiągnięcia ucznia na IV etapie

Dział	Treści nauczania	Po analizie treści uczeń:
Współczesne problemy demograficzne i społeczne świata	Rozmieszczenie ludności Procesy demograficzne Migracje Procesy urbanizacyjne Metropolie Kultura i tradycja	1. wyróżnia i charakteryzuje obszary o optymalnych i trudnych warunkach do zamieszkania w skali globalnej i regionalnej; formułuje prawidłowości rządzące rozmieszczeniem ludności na świecie; 2. charakteryzuje główne procesy demograficzne(fazy przejścia demograficznego i przejścia epidemiologicznego) na przykładzie całego świata i poszczególnych kontynentów; 3. klasyfikuje migracje, podaje ich przyczyny i ocenia skutki tego zjawiska, charakteryzuje współczesne kierunki emigracji Polaków i czynniki wpływające na atrakcyjność niektórych państw dla imigrantów; 4. wyjaśnia zróżnicowanie procesów urbanizacji na świecie; opisuje procesy tworzenia się aglomeracji miejskich oraz ich formy; 5. identyfikuje i wyjaśnia procesy wzrostu liczby ludności oraz ekspansji przestrzennej wielkich metropolii świata(np. poznaje przyczyny powstawania dzielnic nędzy, wzrostu przestępczości, degradacji środowiska przyrodniczego, problemów komunikacyjnych); 6. wyjaśnia znaczenie kultury i tradycji regionalnych w procesie różnicowania regionów pod względem rozwoju społecznego i gospodarczego(np. wyjaśnia rolę tradycji w rozwoju przedsiębiorczości w państwach Azji Południowo – Wschodniej).
Zróżnicowanie gospodarcze świata	Wskaźniki rozwoju społeczno gospodarcze Formy pomocy państwa i organizacji pozarządowych Rolnictwo Struktura	1. klasyfikuje państwa na podstawie analizy wskaźników rozwoju społecznego i gospodarczego; wyróżnia regiony bogate i biedne(bogatą Północ i biedne Południe) i podaje przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno –gospodarczego regionów świata; 2. ocenia i projektuje różne formy pomocy państwa i organizacji pozarządowych państwom i regionom dotkniętym kryzysem(klęskami ekologicznymi, wojnami, głodem); 3. opisuje główne obszary upraw i chowu zwierząt na świecie, wyjaśnia ich zróżnicowanie przestrzenne;

	spożycia żywności na świecie	4.wyjaśnia z czego wynikają różnice w wielkości i strukturze spożycia żywności na świecie (uwarunkowania przyrodnicze, kulturowe i społeczne i polityczne mechanizmy wpływające na nierównomierny rozdział żywności w skali globalnej)
	Przemiany zachodzące na terenach wiejskich	5.opisuje zmiany w funkcji obszarów wiejskich na wybranych przykładach(np. w Unii Europejskiej, w regionach turystycznych w państwach rozwijających się); potrafi wyjaśnić szanse i zagrożenia dla środowiska przyrodniczego i mieszkańców poszczególnych regionów, wynikające z procesów przemian zachodzących na terenach wiejskich;
	Gospodarowanie zasobami leśnymi	6.charakteryzuje kierunki zmian w powierzchni lasów na świecie(w wyniku procesów wylesiania i zalesiania) i podaje przykłady gospodarowania zasobami leśnymi(pozytywne i negatywne);
	Gospodarka morska	7.charakteryzuje cechy gospodarki morskiej i podaje przykłady wykorzystania oceanu światowego oraz zagrożeń wynikających ze zbyt intensywnej eksploatacji zasobów morskich;
	Surowce energetyczne	8. charakteryzuje i ocenia zróżnicowanie i zmiany struktury wykorzystania surowców energetycznych na świecie; dokonuje oceny zjawiska uzależnienia produkcji energii na świecie od źródeł zaopatrzenia surowców nieodnawialnych, potrafi wyjaśnić twierdzenie "ropa rządzi światem";
	Nowoczesne technologie a rynek pracy Przemysł nowoczesnych technologii	9. wyjaśnia na czym polegają zmiany zachodzące na rynku pracy w skali globalnej i regionalnej wynikające z rozwoju nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych; 10.przedstawia cechy przemysłu wysokiej technologii podaje przykłady jego lokalizacji na świecie, poznaje nowe funkcje ośrodków przemysłowych i nowe formy przestrzenne – technopolia, klastry i dystrykty przemysłowe;
	Turystyka	11.charakteryzuje wybrane obszary intensywnie zagospodarowywane turystycznie na świecie wyjaśnia dlaczego zmieniają się kierunki wyjazdów turystycznych Polaków; identyfikuje skutki rozwoju turystyki dla środowiska przyrodniczego;
	Usługi Rola komunikacji rozwoju regionów	12. ocenia rolę nowoczesnych usług komunikacyjnych w funkcjonowaniu gospodarki i życiu codziennym; 13. wyjaśnia zmiany zachodzące w kierunkach i natężeniu ruchu osób i towarów; wskazuje przykłady lokalizacji nowoczesnych terminali i ich rolę w rozwoju regionów;

	Globalizacja Mapa polityczna świata Integracja	14. podaje przykłady procesów globalizacji i ich wpływu na rozwój regionalny i lokalny; 15. wyjaśnia współczesne(XX i XXI w) zmiany na mapie politycznej świata; 16. wyjaśnia na wybranych przykładach(w skali lokalnej, regionalnej i globalnej) przyczyny integracji i ich skutki gospodarcze, społeczne i polityczne.
Relacje człowiek – środowisko przyrodnicze a zrównoważony rozwój	Zasoby odnawialne i nieodnawialne Obszary nadmiaru i niedoboru wody Zmiany klimatu Wykorzystanie rolnicze gleb a problem głodu Relacje człowiek – środowisko przyrodnicze	1.formułuje problemy wynikające z eksploatacji zasobów odnawialnych i nieodnawialnych; potrafi przewidzieć przyrodnicze i pozaprzyrodnicze przyczyny i skutki zakłóceń równowagi ekologicznej; 2.charakteryzuje obszary niedoboru i nadmiaru wody na świecie i określa przyczyny tego zróżnicowania(w tym zanieczyszczenie wód); przedstawia projekty rozwiązań stosowanych w sytuacji braku lub niedoborów wody w różnych strefach klimatycznych; 3.rozróżnia przyczyny zachodzących współcześnie globalnych zmian klimatu(ocieplenia globalnego) i ocenia rozwiązania podejmowane w skali globalnej i regionalnej zapobiegające temu zjawisku; 4.wykazuje na przykładach, że zbyt intensywne wykorzystanie rolnicze gleb oraz nieumiejętne zabiegi agrotechniczne powodują w wielu częściach świata degradację gleb, co w konsekwencji prowadzi do spadku produkcji żywności, a w niektórych regionach do głodu; 5.wykazuje na przykładach pozaprzyrodnicze czynniki zmieniające relacje człowiek –środowisko przyrodnicze(rozszerzenie udziału technologii energooszczędnych, zmiany modelu konsumpcji, zmiany poglądów dotyczących ochrony środowiska).

4.Procedury osiągania celów edukacyjnych na III i IV etapie

Wymagania edukacyjne łączą cele kształcenia oraz osiągnięcia ucznia i są punktem wyjścia do określenia procedur ich osiągnięcia. Procedury stawiają przed szkołą i nauczycielami nowe zadanie, między innymi właściwej interpretacji podstawy programowej. Procedury te powinny umożliwić uczniowi jego wszechstronny rozwój.

Najważniejszym zadaniem szkoły jest stworzenie warunków do organizacji procesu dydaktycznego, między innymi zorganizowanie pracowni, wyposażonej w niezbędne środki dydaktyczne, takie jak:

- odtwarzacz DVD;
- mapy ściennie;
- atlasy geograficzne;
- opracowania statystyczne, np. *Świat w liczbach*;
- słowniki, encyklopedie i czasopisma geograficzne;
- zestawy foliogramów i rzutnik;

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- zestawy filmów i animacji na płytach DVD albo CD-ROM;
- dostęp do Internetu.

Efektywną formą realizacji programu jest prowadzenie lekcji metodami aktywizującymi. Uczniowie wykonują zadania w grupie lub indywidualnie, a następnie wyniki swoich prac przedstawiają całej klasie, czyli ćwiczą:

- umiejętność prezentacji na forum klasy;
- przedstawiania swoich poglądów i ich argumentowania;
- poznają poglądy innych osób, akceptację ich postawy.

W takim założeniu rola nauczyciela jest ograniczona do wyboru właściwej metody do rozwiązania określonego zadania, organizacji pracy uczniów, kierowanie dyskusją, dbanie o właściwy zakres treści kształcenia, podsumowanie wiedzy uczniów i korygowanie niedociągnięć.

Wybór właściwej metody przeprowadzenia zależy od kilku czynników, należą do nich między innymi:

- wieku i liczebność klasy;
- indywidualnych potrzeb uczniów;
- zaplecza szkoły;
- znajomości metod przez nauczyciela.

Osiągnięcia uczniów zawarte w podstawie programowej obejmują przede wszystkim umiejętności, których kształtowanie wymaga systematycznego wysiłku podczas całego cyklu kształcenia geografii.

Na lekcjach geografii rozwija się u uczniów:

- umiejętności geograficzne (obliczanie, definiowanie, rozpoznawanie, uzasadnianie, lokalizowanie, udowadnianie, projektowanie, czytanie map, konstruowanie diagramów i wykresów, klasyfikowanie, wskazywanie związków i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i usługach na różnych przykładach ze świata i najbliższej okolicy, przedstawianie problemów, wykorzystywanie wiedzy w praktyce);
- kształcenie wyobrażeń i pojęć geograficznych;
- logiczne myślenie;
- korzystanie z różnych źródeł informacji.

Przekazanie wiedzy teoretycznej powinno odbywać się tak, aby uczeń mógł zastosować ją w praktyce. Jest to możliwe do osiągnięcia przy zastosowaniu różnorodnych metod i technik edukacyjnych, aktywizujących uczniów na zajęciach lekcyjnych i pozalekcyjnych. Nauczyciel będący organizatorem procesu kształcenia oraz znający specyfikę grupy uczniowskiej samodzielnie dobiera metodę, moment jej zastosowania i odpowiednie środki dydaktyczne w osiągnięciu założonych celów. Opracowane zestawienie procedur osiągnięć uczniów jest jedynie propozycją, z której nauczyciel może skorzystać.

Najpopularniejsze metody stosowane na lekcjach to metody interaktywne, praca z różnymi materiałami źródłowymi, praca z mapą, rocznikiem statystycznym, klimatogramem, tekstem źródłowym, gry dydaktyczne a także metody waloryzujące (ekspresyjne i impresyjne),

dyskusje i metody problemowe. Ważną rolę może spełniać wykład wyjaśniający nauczyciela, oraz wprowadzanie testów diagnozujących umiejętności i wiadomości uczniów.

Na lekcji geografii ważną rolę odgrywają ćwiczenia i metody poglądowe, (na przykład eksperyment), który można wykonać w sali lekcyjnej, podczas których ćwiczymy umiejętności: wnioskowania, opisu i analizy, Ważną rolę w procesie dydaktycznym odgrywają zajęcia terenowe zarówno na III jak i na IV etapie, podczas których uczeń nabiera nowych doświadczeń. Uczeń powinien umieć przeprowadzić wywiad, przygotować ankietę, wykonać zestawienie otrzymanych wyników ankiet. Swoje spostrzeżenia po zajęciach terenowych może przedstawić za pomocą szkicu, plakatu, rysunku, bądź w formie pracy pisemnej – referatu. Ważne! nauczyciel sam wybiera termin ilość godzin i teren, na którym prowadzi obserwacje poza klasą lekcyjną, po uprzednim poinformowaniu dyrekcji, rodziców i uczniów.

W procesie dydaktycznym ważna jest ewaluacja osiągnięć ucznia, którą nauczyciel powinien przeprowadzać w ciągu roku kilkakrotnie, sprawdzając stopień opanowania określonych wiadomości i umiejętności, a w efekcie w sposób prawidłowy planować działania pedagogiczne. Wszystkie działania prowadzą do obserwacji przez nauczyciela osiągnięć ucznia.

Najważniejsze techniki stosowane na lekcji geografii to: burza mózgów, mapa mentalna, śniegowa kula, gra dydaktyczna, drama, dyskusja dydaktyczna, drzewko decyzyjne, analiza SWOT, debata „za i przeciw” Ważne jest, aby podczas procesu kształcenia na lekcji geografii wykształcić postawy proekologiczne, właściwe wzorce zachowań i kulturę osobistą.

Opis metod aktywnych

Z własnego doświadczenia wiem, że dużą trudność podczas konstruowania scenariuszy lekcji sprawia nauczycielom wskazanie właściwej metody podczas realizacji określonego zagadnienia na lekcji. Na portalu **Błąd! Nieprawidłowy odsyłacz typu hiperłącze.** zamieszczone karty pracy i scenariusze lekcji do każdego tematu.

Warto pamiętać, że metoda – to świadomie i konsekwentnie stosowany sposób postępowania dla osiągnięcia celów kształcenia, a **technika edukacyjna** – to sposoby postępowania w ramach danej metody kształcenia.

Podstawowe zasady, (które można przedstawić uczniowi w formie tablicy informacyjnej), których należy przestrzegać pracując metodami aktywizującymi.

1. Nauczyciel jest organizatorem i koordynatorem zajęć.
2. Każdy pomysł ucznia jest dobry, nawet ten najbardziej szalony.
3. Najważniejsza jest liczba pomysłów.
4. Inspirujemy swoimi pomysłami innych.
5. Każdy pomysł uczniowie notują na kartkach lub zapisują w formie podanej przez nauczyciela.
6. Nie komentujemy pomysłów.
7. Nie krytykujemy pomysłów.
8. Nie wtrącamy własnych propozycji do pomysłów innych.

9. Wszyscy na równych prawach biorą udział w zgłaszaniu pomysłów.

10. Zabieramy głos na znak nauczyciela.

Podział metod został zaczerpnięty z pozycji pt.: „Podstawy dydaktyki” Czesława Kupisiewicza. (WSiP 2005)

1) Metody oparte na posługiwaniu się słowem – metody słowne:

opowiadanie, wykład, pogadanka (może być wstępna, służąca zaznajamianiu uczniów z nowym materiałem, syntetyzująca i utrwalająca, kontrolna), dyskusja, praca z książką.

2) Metody oparte na obserwacji i pomiarze (oglądowe): pokaz, pomiar.

3) Metody oparte na działalności praktycznej uczniów:

- metoda laboratoryjna (samodzielne przeprowadzanie przez uczniów eksperymentów, indywidualnie lub w grupach);
- problemowa metoda laboratoryjna (polega ona na dostrzeganiu, formułowaniu i rozwiązywaniu określonych problemów teoretycznych i praktycznych podczas zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych);
- metoda zajęć praktycznych (na przykład różnorakie prace na działce szkolnej).

4) Metody gier dydaktycznych:

- metoda symulacyjna;
- metoda sytuacyjna (odnosi się do sytuacji fikcyjnych, w których uczeń na podstawie podejmowanych decyzji przewiduje ich następstwa);
- metoda inscenizacji;
- fabryka pomysłów zwana obecnie burzą mózgów.

Obserwacje bezpośrednie i zajęcia w terenie

W toku kształcenia geograficznego w gimnazjum wskazane jest w znacznie większym niż dotychczas zakresie korzystanie z obserwacji bezpośrednich, dokonywanych przez uczniów (lekcji i zajęć w terenie, wycieczek) oraz jak najczęstsze nawiązywanie do regionu, w którym uczeń mieszka. Lekcje i zajęcia w terenie mają szansę sprawić, że martwe, dotychczas znane tylko z lekcji lub podręcznika elementy środowiska przyrodniczego, krajobrazy, nabiorą życia, przemówią pięknem przyrody i wzbudzą zainteresowanie. Możliwość konfrontacji teoretycznego przygotowania z oglądaną rzeczywistością i świadomość jej zrozumienia może być źródłem satysfakcji przeradzającej się w trwałe zainteresowanie otaczającym światem. Dobrze poprowadzona wycieczka czy nawet 45-minutowa lekcja geografii w terenie może stanowić cenne przeżycie, przygodę poprzez zetknięcie się zarówno z przyrodą, jak i z dokumentami historii, zabytkami kultury, zagadnieniami życia gospodarczego czy też wyjątkową postawą ludzi. Może to być postawa zaangażowania, a nawet entuzjazmu dla wykonywanej pracy. Poznane przykłady dobrze spełnionych obowiązków i odpowiedzialności stanowią dla uczniów cenne okazje kształtowania obywatelskich postaw.

Wycieczki i zajęcia w terenie powinny być obowiązującym, stałym i systematycznie stosowanym sposobem poznania geograficznego oraz kształtowania umiejętności w toku realizacji wymagań dotyczących: umiejętności czytania, interpretacji i posługiwania się planem i mapą, rozpoznawania form rzeźby, roli czynników rzeźbotwórczych, wietrzeń i

erozji, rodzajów i wykorzystania skał, obserwacji pogody, nazywanie elementów krajobrazu itp.

PROJEKT EDUKACYJNY

„ Tytuł”

Metoda projektu ma charakter interdyscyplinarny, pozwala łączyć i pogłębiać wiedzę z wielu dziedzin inspirując uczniów do samodzielnego działania, korzystania z różnych źródeł informacji oraz wdraża do samokształcenia i samooceny.

Efektom pracy uczniów mogą być plakaty, foldery, makiety, filmy video, sprawozdania z realizowanych zadań a także prezentacje multimedialne. Przy wyszukiwaniu gromadzeniu, i opracowaniu danych potrzebnych do realizacji projektu szczególne miejsce zajmuje technologia informacyjna.

Prezentacje multimedialne są natomiast efektywnym sposobem przekazania informacji w najbardziej wszechstronnej formie i jednocześnie doskonałym sposobem zaprezentowania osiągnięć uczniów.

INSTRUKCJA DO PROJEKTU- *Tytuł.*

Projekt może być realizowany w jednej klasie lub jako zadanie dla kilku klas.

Uczniowie pracują w grupach tematycznych. Grupy liczą po 4-5 uczniów.

Tematyka dla poszczególnych grup uczniowskich może być zapisana w formie tabelarycznej dla ustalonej przez nauczyciela liczby grup.

Grupa numer	Tematyka
Grupa I	
Grupa II	
Grupa III	
Grupa IV	

REALIZATORZY PROJEKTU

Dla każdej grupy podobny zapis

Grupa I (5-6 osób)

Imię i nazwisko-..... klasa..... itd

LIDER GRUPY-.....klasa.....

CELE PROJEKTU

.....

PO ZREALIZOWANIU PROJEKTU

Uczeń potrafi:

.....itd

- zaprojektować i zaplanować kolejne etapy pracy oraz utworzyć prezentację multimedialną (w programie Power Point – czas trwania prezentacji 10- 15 min.)
- wyszukiwać i dokonywać selekcji materiałów źródłowych;
- współpracować w grupie, rozwiązywać problemy oraz dokonywać samooceny.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

CZAS REALIZACJI -

KONSULTACJE - z nauczycielami geografii i informatyki odbywają się co dwa tygodnie.

Grupa	Nauczyciel	Data	Ocena słowna pracy	uwagi
Grupa I				
Grupa II				
Grupa III				
Grupa IV				

DATA PREZENTACJI- (po upływie trzech miesięcy od daty podpisania kontraktu) każda grupa prezentuje swoją pracę na spotkaniu z udziałem zaproszonych gości (np. nauczyciele, dyrekcja, wychowawca klasy, rodzice, uczniowie, przedstawiciele organizacji ekologicznych, lokalne media). W czasie trwania prezentacji multimedialnej uczniowie dodają swój komentarz wg przygotowanego planu.

ŹRÓDŁA INFORMACJI

.....itd.

ZADANIA, KTÓRE TRZEBA WYKONAĆ, ABY ZREALIZOWAĆ PROJEKT

- Utworzyć prezentację multimedialną (lub inną).
- Zaprezentować wyniki pracy grupy w postaci komentarza do prezentacji na sesji organizowanej w szkole (lub sesji plakatowej).
- itd.

OCENA PROJEKTU

- Po wykonaniu 2/3 projektu uczniowie otrzymują oceny indywidualne na podstawie oceny ustnej w czasie kolejnych konsultacji i propozycji oceny z arkusza samooceny.
- Po wykonaniu i zaprezentowaniu wytworu projektu uczniowie otrzymują oceny indywidualne na podstawie arkusza oceny projektu i propozycji oceny z arkusza samooceny..
- Oceny może dokonać każdy z nauczycieli konsultantów zarówno po I , jak i po II etapie realizacji projektu.

ARKUSZ OCENY PROJEKTU

Grupa:

Tematyka projektu:.....

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Etapy realizacji projektu	Umiejętności	Max punktów	I.
Ocena pierwszego etapu pracy uczniów (po 2/3 wyznaczonego czasu)	▪ Umiejętność planowania pracy- podział zadań w zespole	5	
	▪ Pomysł i zaprojektowanie prezentacji (plakatu) multimedialnej	6	
	▪ Inicjatywa w poszukiwaniu i doborze informacji	6	
	▪ Terminowość w wywiązywaniu się z zaplanowanej pracy i przestrzeganie harmonogramu konsultacji.	5	
	▪ Umiejętność pracy w zespole.	6	
	▪ Samoocena postępów w pracy (zrealizowano- 2, brak samooceny- 0)	2	
Razem		30	
Ocena końcowa ▪ za utworzoną prezentację multimedialną	▪ Zgodność zakresu pracy z założonymi celami	6	
	▪ Wykorzystanie różnorodnych źródeł informacji	6	
	▪ Zawartość merytoryczna	6	
	▪ Logika układu treści prezentacji	3	
	▪ Estetyka, czytelność, poprawność językowa	3	
	▪ Stopień interakcji prezentacji	6	
	▪ Bogactwo prezentacji (animacje, grafika, film, dźwięk, kolor)	6	
	▪ Obecność interaktywnych quizów, testów, sprawdzianów wiadomości	6	
▪ za zaprezentowanie wytworu pracy uczniów	▪ Prawidłowa konstrukcja prezentacji (wprowadzenie, rozwinięcie, podsumowanie i wnioski)	5	
	▪ Wykorzystanie czasu prezentacji	4	
	▪ Język prezentacji (poprawność językowa, bogactwo słownictwa, fachowa terminologia)	5	
	▪ Zainteresowanie słuchaczy i komunikacja z nimi	4	
	▪ Strona techniczna i organizacyjna	4	
	▪ Samoocena postępów w pracy (zrealizowano-2, brak samooceny- 0)	2	
	▪ Zaangażowanie wszystkich uczniów z grupy w prezentację	4	
Razem		70	

Łączna liczba punktów za I etap projektu- 30

Łączna liczba punktów za II etap projektu i prezentację- 70

Łączna liczba punktów za I i II etap projektu oraz prezentację- 100

ARKUSZ SAMOOCENY- I ETAP PROJEKTU

Kryterium	Ocena
1. Uczestniczyłem(am) w planowaniu	▪ Tak

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

cy zespołu	▪ Raczej tak ▪ Raczej nie ▪ Nie
2. Byłem(am) pomysłodawcą podstawowego schematu prezentacji multimedialnej i wykonałem(am) konspekt prezentacji	▪ Tak ▪ Częściowo ▪ Nie
3. Zaprojektowałem(am) element (elementy) prezentacji Jaki element? (podaj krótką charakterystykę)	
4. Odszukałem(am) informacje z następujących źródeł	
5. Nawiązałem(am) kontakty z osobami i instytucjami	
6. Zaplanowane zadania wykonywałem(am) terminowo	▪ Tak ▪ Raczej tak ▪ Raczej nie ▪ Nie
7. W pełni zaangażowałem(am) się w pracę zespołu	▪ Tak ▪ Raczej tak ▪ Raczej nie ▪ Nie
8. Przestrzegałem(am) terminów konsultacji	▪ Tak ▪ Raczej tak ▪ Raczej nie ▪ Nie
9. Jestem zadowolony(a) z mojej pracy w zespole	▪ Tak ▪ Raczej tak ▪ Raczej nie ▪ Nie
10. Moja praca zasługuje na ocenę	

ARKUSZ SAMOOCENY- ETAP KOŃCOWY PROJEKTU

Kryterium	Ocena
1. Byłem(am) autorem(ką) ostatecznego układu treści prezentacji multimedialnej	▪ Tak ▪ Częściowo ▪ Nie
2. Opracowałem(am) elementy interakcji prezentacji m.in. interaktywny sprawdzian wiadomości, quiz itp.	▪ Tak ▪ Częściowo ▪ Nie
	Uwagi.....

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

3. Zrealizowałem(am) w II etapie realizacji projektu element (elementy) prezentacji Jaki element?(podaj krótką charakterystykę)	
4. Odszukałem(am) dodatkowe informacje z następujących źródeł	
5. Uczestniczyłem(am) w opracowaniu grafiki, muzyki, animacji, sekwencji filmowej, wykresów i in. (krótko scharakteryzuj swoje działanie)	
6. Dzieliłem(am) się w czasie trwania projektu z innymi członkami grupy moją wiedzą i opiniami na dane zagadnienie	▪ Tak ▪ Raczej tak ▪ Raczej nie ▪ Nie
7. Brałem(am) udział w przygotowaniu planu prezentacji wytworu naszej grupy	▪ Tak ▪ Częściowo ▪ Nie
8. Prezentacja pracy grupy odbywała się z udziałem mojej osoby (określ swoją rolę w prezentacji wytworu grupy)	▪ Tak ▪ Nie Inne.....
9. Jestem zadowolony(a) z mojej pracy w zespole. Chciałbym zmienić w pracy swojej grupy następujące elementy (krótko scharakteryzuj swoje uwagi i pomysły)	▪ Tak ▪ Raczej tak ▪ Raczej nie ▪ Nie
10. Moja praca zasługuje na ocenę	

KONTRAKT powinien zawierać:

Temat projektu; Czas realizacji; Realizatorzy; Daty konsultacji; Miejsce prezentacji;

Termin prezentacji projektu; Cele projektu; Źródła informacji, wykaz literatury;

Forma wykonania projektu: prezentacja multimedialna, plakat, ulotka, gazetka

Data zawarcia kontraktu

Koordynator projektu

.....

.....

(nazwisko i imię – podpis)

Wykonujący projekt:

Nauczyciele konsultanci

.....

(nazwisko i imię – podpis) (nazwisko i imię – podpis)

1.....(lider grupy)

1.....

2.....

2.....

3.....

3.....

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

(Opracowano w oparciu o publikację: Metoda projektów w gimnazjum Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów szkół. Jak zorganizować i prowadzić gimnazjalne projekty edukacyjne)

5.Wskazówki metodyczne do treści zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego z geografii

Treść 1. Mapa

W tej części uczniowie kontynuują ćwiczenia dotyczące umiejętności nabytych na lekcjach przyrody, do których zaliczamy czytanie i analizowanie treści różnych map. W gimnazjum nabywają nowe umiejętności, a jest to interpretacja, wyjaśnianie przyczyn, określania związków przyczynowo-skutkowych, formułowania twierdzeń o prawidłowościach, wartościowania zjawisk, prognozowania, itp. W celu sprawdzenia tej umiejętności należy przeprowadzić krótki test. Rozdać atlasy, wybrać dowolną stronę, a uczniowie mają odpowiedzieć na pytania: w jakiej skali wykonana jest ta mapa, zapisać skalę. Obliczyć odległość w linii prostej między punktem A i B. Odczytać nazwę rzeki, jeziora, w którym kierunku, np. od punktu B znajduje się punkt (4-5 pytań) Uwaga nie stawiamy ocen tylko punkty. Podobny test należy zrobić po dziale, tutaj już po porównaniu z wynikami poprzedniego można wystawić ocenę, ale niekoniecznie.

Treści z tego działu powinny być rozłożone w czasie i sprawdzane na różnych lekcjach w ciągu całego cyklu kształcenia geograficznego w gimnazjum i na następnych etapach edukacyjnych. Należy wskazać uczniom, że mapa jest podstawowym źródłem wiedzy geograficznej i bardzo ważną pomocą dydaktyczną w kształtowaniu różnych umiejętności oraz przydatna w życiu codziennym.

Celem tej treści jest uporządkowanie i utrwalenie umiejętności korzystania z mapy.

Nauczyciel nawiązuje do wiedzy i umiejętności nabytych w szkole podstawowej zadając pytania zmuszające do myślenia, np., co sądzicie..., waszym zdaniem..... inspirując ucznia do wyrażania swoich myśli i opinii. Podczas realizowania zagadnień dotyczących tej treści najlepiej stosować metodę tekstu przewodniego(**praca z materiałami źródłowymi**), także burzę mózgów, sprawdza się też metoda stolików eksperckich, np. jesteście specjalistami od stosowania i interpretacji map wykonanych metodą kropkową, izolinii..... itd. Zaplanowanie kilku wyjść w teren jest obowiązkowe. Powinny odbyć się lekcje w terenie, zajęcia 1 godzinne, np. orientacja mapy topograficznej na boisku szkolnym, rysowanie planu lub całodniowe zajęcia sobotnie, na których uczniowie wybierają się na wycieczkę do *miejsc znanych* lub *nieznanych*, uczniowie uzupełniają mapę lub tworzą własną, może to być wycieczka do lasu lub do parku, nad rzekę lub jezioro, do odkrywki głębowej, bieg na orientację itp. w zależności od lokalizacji szkoły.

Zalecane działania praktyczne:

- zajęcia terenowe: czytanie mapy, orientacja mapy w terenie, aktualizacja mapy, szkic, plan, mapa topograficzna;

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- określanie współrzędnych geograficznych na globusie i mapie;
- analiza fotografii i zdjęć satelitarnych;
- projektowanie wycieczki do miejsc znanych i nieznanymi;
- dokumentowanie przeprowadzonych obserwacji.

Umiejętności, jakie nabył uczeń w SP	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum po zrealizowaniu tej treści
Czyta treści różnych map. Czyta legendę mapy. Określa położenie geograficzne punktów globusie i na mapie. Korzysta ze skali mapy. Rysowanie planów. Wyjaśnia różnicę pomiędzy: planem-mapą topograficzną-mapą hipsometryczną	Czytanie i analizowanie treści różnych map. Określa położenie geograficzne punktów na mapie i globusie. Interpretuje treści różnych map. Porównywanie, interpretowanie informacji na podstawie map różnych treści. Wyjaśnianie, zastosowanie różnych metod przedstawiania treści geograficznych. Czytanie i interpretacja zdjęcia lotniczego, satelitarnego.

Treść 2. Kształt, ruchy Ziemi i ich następstwa

W części tej uczniowie przypominają sobie z wcześniejszego etapu pojęcia (tabela). Dopiero wtedy nauczyciel wprowadza pojęcie szerokości i długości geograficznej, zalecane są w pierwszej kolejności ćwiczenia w ich odczytywaniu na globusie, a w następnej przeprowadzenie szeregu ćwiczeń w ich odczytywaniu na mapie. Umiejętność określania położenia matematycznie – geograficznego powinna być poddawana wielokrotnej weryfikacji w toku całej edukacji geograficznej w gimnazjum. Potem należy wprowadzić zagadnienia związane z ruchami Ziemi (na niektórych lekcjach przyrody te zagadnienia były również omawiane). Można przeprowadzić krótki test diagnostyczny, w grupach 4 osobowych uczniowie opisują oświetlenie ziemi w czterech porach roku. Po prezentacji można zorientować się, na jakim etapie są uczniowie.

Celem tej treści jest utrwalenie pojęć takich, jak: równik, równoleżniki, zwrotniki, południk zerowy, południki, biegun, wysokość górowania Słońca, doba, a także wyjaśnienie następstw ruchów Ziemi. Na lekcjach nauczyciel wyjaśnia pojęcia: ruch obrotowy, obiegowy, strefy czasowe, granica zmiany daty, szerokość i długość geograficzna. Omawia następstwa ruchu obrotowego i obiegowego.

Do wprowadzania pojęć doskonale nadają się techniki mapowania pojęć (czasami funkcjonuje termin słoneczko) w krótkim czasie powstaje mapa skojarzeń w ciągu kilku minut można uzyskać wyjaśnienie a uczniowie szybko zapamiętują pojęcie.

W tej części proponuję ćwiczenia* z obserwacją kierowaną i eksperyment*.

Podczas realizowania tej treści proponuję dużo działań praktycznych, ale można zasugerować uczniom, aby sami zaproponowali sposób wyjaśnienia, np. zmian w oświetleniu Ziemi w ciągu roku. Prezentacje na stronach www.scholaris.pl

Zalecane działania praktyczne:

- ćwiczenia prezentujące oświetlenie Ziemi;*
- określanie współrzędnych geograficznych;
- odszukanie na mapie miejsc na podstawie podanych współrzędnych geograficznych;
- obserwuje gwiazdy na sklepieniu nieba zapisuje przebieg i wnioski z obserwacji;
- planowanie przebiegu obserwacji;
- dokumentowanie przeprowadzonych obserwacji.

Umiejętności, jakie nabył uczeń SP	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum po zrealizowaniu tej treści
Wyjaśnia pojęcia: równik, równoleżniki, południk zerowy, południki, biegun, Przypomina sobie wnioski z obserwacji bezpośrednich: wysokość górowania Słońca, długości trwania dnia i nocy, drogi Słońca nad widnokreślami. Wymiary Ziemi.	Wyjaśnienie pojęć: równik, równoleżniki, południk zerowy, południki, biegun, szerokość i długość geograficzna, wysokości górowania Słońca, doba, następstwa ruchów Ziemi, ruch obrotowy, obiegowy, wskazanie na mapie i wyjaśnienie strefy czasowej, granica zmiany daty.

*B. Zajdler. K. Zieliński. Scenariusze lekcji. Karty pracy WSiP Warszawa 2004r

Treść 3. Wybrane zagadnienia geografii fizycznej

W tej części uczniowie przypominają sobie pojęcia znane z lekcji przyrody, dopiero wtedy nauczyciel omawia znaczenia głównych czynników klimatotwórczych (szerokości geograficznej, ukształtowania powierzchni, wysokości n.p.m., odległości od morza i prądów morskich) w kształtowaniu się klimatu i pogody, każdej strefy klimatycznej. Omawia najważniejsze czynniki rzeźbotwórcze (temperatury powietrza, wody, wiatru, lodu lodowcowego).

Celem tej treści jest utrwalenie pojęć: pogoda, klimat i elementy ukształtowania powierzchni, czynniki klimatotwórcze (szerokość geograficzna, ukształtowanie powierzchni, wysokość n.p.m., odległość od morza i prądy morskie), czynniki rzeźbotwórcze (woda, wiatr, lód lodowcowy). Główny nacisk należy położyć na zależności przyczynowo skutkowe w środowisku przyrodniczym. Powinna wystąpić ocena środowiska przyrodniczego także pod kątem skutków działalności człowieka w środowisku, ocena tempa i kierunków zmian w środowisku przyrodniczym itp.

Świetnie sprawdzają się metody burzy mózgów, stolików eksperckich, rankingu ważności.

Zalecane działania praktyczne:

- stawianie hipotez badawczych;
- analiza i interpretacja map tematycznych (klimatycznych, geologicznych itp.);
- analiza diagramów klimatycznych, danych dotyczących temperatur powietrza, opadów i klimatu;
- analiza rysunków, (na których prezentowane są procesy geologiczne);

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- analiza prezentacji multimedialnych, na których prezentowane są procesy geologiczne, powstawanie i cechy skał*

Umiejętności, jakie nabył uczeń w SP	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum po zrealizowaniu tej treści
Wyjaśnia pojęcia: pogoda, klimat, temperatura powietrza, amplituda temperatury powietrza, wody, wiatr, Wymienia: strefy klimatyczne, elementy ukształtowania powierzchni.	Charakteryzuje czynniki klimatotwórcze, wyjaśnia ich wpływ na klimat. Analizuje diagramy klimatyczne, odczytuje informacje o elementach klimatu z map klimatycznych. Wykazuje związki i zależności pomiędzy klimatem-roślinnością i glebami. Omawia procesy wewnętrzne i zewnętrzne modelujące skorupę ziemską. Analizuje i opisuje procesy geologiczne przedstawione na diagramach, rysunkach, mapach, zdjęciach. Wskazuje związki i zależności pomiędzy procesami geologicznymi a rzeźbą powierzchni Ziemi.

Treść 4. Położenie i środowisko przyrodnicze Polski

W tej części uczniowie przypominają sobie informacje o Polsce z lekcji przyrody. Uczeń spotyka się po raz pierwszy z zagadnieniami: dotyczącymi wydarzeń z przeszłości geologicznej Polski, szczegółowych cech klimatu oraz czynnikami kształtującymi klimat Polski. Powinien odczytywać informacje z klimatogramów.

Celem tej treści jest kształcenie umiejętności czytania map tematycznych Polski, oraz utrwalenie pojęć: położenie matematyczne i geograficzne, krainy geograficzne, wody, rzeźba, surowce mineralne Polski. Ponieważ uczeń spotyka się po raz pierwszy z zagadnieniami: dotyczącymi wydarzeń z przeszłości geologicznej Polski, cech klimatu oraz czynnikami kształtującymi klimat Polski, należy tak zaplanować czas, aby wszyscy uczniowie potrafili wymienić charakterystyczne dla tych zagadnień informacje. Warto przygotować sobie duży arkusz papieru i zapisać, np. **Wydarzenia geologiczne, klimat itp.** następnie prosimy uczniów, aby każdy zapisał na kartce, co wie o wydarzeniach z przeszłości geologicznej Polski,.... postawił jakiś znaczek/podpis i przypiął swoją kartkę na arkuszu, (można również zadać pytanie, czego chcieliby się dowiedzieć o.....). Po omówieniu danych treści uczniowie zastanawiają się o ile powiększył się ich zasób wiedzy w tym temacie, czy jeszcze mają jakieś pytania, czego nowego dowiedzieli się o..... Należy dokonać oceny środowiska przyrodniczego pod kątem różnych form działalności człowieka. Oceniamy skutki działalności człowieka w środowisku przyrodniczym a także tempo i kierunki zmian w środowisku przyrodniczym.

W tej części należy omówić region zamieszkania ucznia, jego położenie w Polsce, budowę geologiczną na tle budowy geologicznej Polski, wody i pozostałe elementy jw. Można zastosować metodę projektu, np. zespół przedstawia jeden element środowiska

przyrodniczego, np. Wpływ lokalizacji mojej miejscowości nad jeziorem Śniardwy na zatrudnienie w usługach.

Tematy z tej części mogą być realizowane wszystkimi wyżej podanymi metodami.

Zalecane działania praktyczne:

- analiza map różnych treści;
- analiza danych klimatycznych;
- analiza diagramów klimatycznych;
- analiza profili geologicznych;
- analiza i interpretacja prezentacji multimedialnych;
- stawianie hipotez badawczych;
- wskazanie zależności budowa geologiczna – rzeźba terenu;
- wskazanie zależności rzeźba terenu – klimat
- wskazanie zależności klimat-wody (i inne)
- wykazanie związków i zależności w środowisku przyrodniczym.

Umiejętności, jakie nabył uczeń w SP	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum po zrealizowaniu tej treści
Wyjaśnia pojęcia: położenie geograficzne i matematyczne, krainy geograficzne, wody, rzeźba terenu, surowce mineralne, opisuje położenie własnej miejscowości,	Analizuje mapy różnych treści analizuje dane klimatyczne dotyczące Polski. Opisuje wydarzenia z przeszłości geologicznej Polski. Wyjaśnia genezę skał charakterystycznych dla regionu zamieszkania. Wyjaśnia zależności pomiędzy budową geologiczną a rzeźbą terenu. Opisuje zasoby naturalne Polski i regionu. Projektuje pracę badawczą. Wskazuje i omawia związki i zależności w środowisku przyrodniczym.

Treść 5. Ludność Polski

Ta część jest (w zakresie treści) nowa dla uczniów, dotyczy tematyki demograficznej Polski.

Celem tej treści jest przyswajanie przez ucznia podstawowych pojęć i terminów demograficznych niezbędnych w wyobrażeniu sobie i rozumieniu poznawanych wielkości charakteryzujących sytuację demograficzną naszego kraju.

Ta część dotyczy kształtowania umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji geograficznej, uczeń odczytuje, analizuje, porównuje, wykazuje różnice, charakteryzuje.

Należy w tej części odnosić informacje demograficzne regionu zamieszkania ucznia do wielkości dotyczących Polski.

Tematyka demograficzna Polski powinna być omawiana ze szczególnym uwzględnieniem regionu zamieszkania ucznia, w celu porównań możemy odnosić informacje demograficzne do regionu zamieszkania ucznia.

Uczeń przyswaja sobie podstawowe pojęcia i terminy demograficzne: gęstość zaludnienia, struktura płci i wieku, zatrudnienie, bezrobocie.

Warto zwrócić uwagę na przyczyny, np. dużej gęstości zaludnienia, bezrobocia. Podczas realizacji tej treści należy korzystać z najnowszych informacji statystycznych, np. wojewódzkich. Należy uczulić ucznia na wszelkie dane dotyczące ludności przekazywane w mediach a następnie odnieść się do ich rzetelności. Metody stosowane na lekcji to: analiza materiałów źródłowych, metody burzy mózgów, ranking ważności.

Zalecane działania praktyczne:

- korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej,
- uczeń odczytuje z mapy informacje dotyczące rozmieszczenia ludności, analizuje informacje, porównuje, wykazuje różnice w rozmieszczeniu ludności, charakteryzuje/opisuje rozmieszczenie ludności;
- analizuje diagramy i wykresy.
- wyjaśnia główne problemy demograficzne regionu zamieszkania,
- wyjaśnienia przyczyny i problemy związane z rozwojem dużych miast,
- przedstawienie graficzne kierunków migracji i wyjaśnienie korzyści i zagrożeń dla Polski/regionu związanych z migracją,
- analiza rynku pracy w regionie np. danych statystycznych lub wywiadu przeprowadzonego przez ucznia lub zespół uczniowski.

Umiejętności jakie nabył uczeń w SP	Umiejętności, jakie nabył w gimnazjum po zrealizowaniu tej treści
Czyta ze zrozumieniem mapy i teksty źródłowe.	Poszukiwanie i analiza aktualnych informacji demograficznych. Analiza informacji pozyskanych z różnych źródeł informacji. Wyjaśnianie podstawowe pojęcia i terminy demograficzne: gęstość zaludnienia, struktura płci i wieku, zatrudnienie, bezrobocie. Czytanie map różnych treści.

Treść 6. Wybrane zagadnienia geografii gospodarczej Polski

W części tej przypominamy, pojęcia wyjaśniane na lekcji przyrody.

Ta część dotyczy kształtowania umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji geograficznej(map, danych statystycznych, i innych dostępnych materiałów źródłowych), uczeń odczytuje, analizuje, wnioskuje, porównuje

Celem tej treści jest utrwalenie pojęć: chów i hodowla, regiony rolnicze Polski, oraz poznanie przez ucznia wybranych zagadnień dotyczących cech polskiego rolnictwa, struktury źródeł energii w Polsce, zmian zachodzących w przemyśle, tempa rozwoju usług w Polsce, ich znaczenia dla sprawnego funkcjonowania gospodarki, nowoczesnej łączności oraz sprawnie działającego transportu. Wszystkie omawiane zagadnienia odnosimy/porównujemy z regionem zamieszkania ucznia. Metody stosowane na lekcji to: praca z mapą, danymi statystycznymi a w szczególności analiza materiałów źródłowych, stosujemy metody burzy mózgów, ranking ważności, metaplan. Można zaproponować uczniom metodę projektu, np. Zmiany w krajobrazie spowodowane rozwojem, np. komunikacji, powstaniem autostrady, nowego miejsca zatrudnienia dla mieszkańców regionu, Wpływ budowy autostrady na środowisko przyrodnicze itp.

Zalecane działania praktyczne:

- korzystamy z różnych źródeł informacji geograficznej(map, danych statystycznych, i innych dostępnych materiałów źródłowych),
- prace badawcze w regionie,
- ćwiczenia w odczytywaniu, analizowaniu, wnioskowaniu i porównywaniu danych statystycznych i map różnych treści.

Umiejętności, jakie nabył uczeń w SP	Umiejętności, jakie nabył w gimnazjum po zrealizowaniu tej treści
Wyjaśnia pojęcia: chów i hodowla, wymienia i wskazuje na mapie poznane na l. przyrody regiony rolnicze Polski.	Wymienia cechy polskiego rolnictwa. Omawia strukturę źródeł energii w Polsce. Wyjaśnia zmiany zachodzące w przemyśle. Omawia tempo rozwoju usług w Polsce, wyjaśnia ich znaczenia dla sprawnego funkcjonowania gospodarki. Wyjaśnia rolę nowoczesnej łączności oraz transportu.

Treść 7. Regiony geograficzne Polski

W części tej uczeń przypomina sobie i wskazuje na mapie poznane regiony geograficzne Polski na lekcjach przyrody.

Omawiając regiony uczeń powinien korzystać z map różnych treści w celach porównawczych. Korzysta z informacji uzyskanych na podstawie dostępnych materiałów źródłowych tak, aby można było wskazać cechę dominującą danego regionu. Można również wyjść od dominanty i poprosić uczniów, aby w grupach uzasadnili słuszność wskazanej cechy dominującej danego regionu.

Możemy kształtować wszystkie umiejętności kluczowe na tych lekcjach geografii a szczególnie czytanie map.

Najważniejszym **celem** tej treści jest poznanie regionów geograficznych Polski. Wybranie cechy dominującej dla omawianych regionów. Szczególną uwagę należy zwrócić na region, w którym mieszkają uczniowie/ znajduje się szkoła. Można zaproponować wycieczkę po moim regionie do ciekawych miejsc(np. bierzemy za kryterium odniesienia element środowiska przyrodniczego lub gospodarke, np. zakład przemysłowy, gospodarstwo rolne lub miejsca kultury). Jedną z metod dobrze się sprawdzającą jest metaplan, głównie korzystamy z materiałów źródłowych i map różnych treści.

Zalecane działania praktyczne:

- korzystamy z map różnych treści;
- ćwiczenia do informacji uzyskanych z materiałów źródłowych;
- ćwiczenia w odczytywaniu, analizowaniu, wnioskowaniu i porównywaniu danych statystycznych i map różnych treści.

Umiejętności, jakie nabył uczeń w SP	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum po zrealizowaniu tej treści
wymienia znane regiony geograficzne Polski, wskazuje na mapie wymieniane regiony.	Wyjaśnia pojęcia region geograficzny, dominanta. Dobiera zakres treści do opisu cechy dominującej w wybranych regionach. Planuje i realizuje wycieczkę po regionie lub wybranej krainie geograficznej.

Treść 8. Sąsiedzi Polski – różnicowanie geograficzne, przemiany

W części tej uczeń wymienia i wskazuje na mapie państwa – sąsiadów Polski(niektóre programy przyrody zakładają dość szczegółowe poznanie sąsiadów Polski).

Możemy kształtować wszystkie umiejętności kluczowe na tych lekcjach geografii. Podczas realizacji tych treści szczególnie należy zwrócić na ciągłe kształtowanie umiejętności czytania map różnych treści i analizę danych statystycznych.

Celem tej treści jest omówienie krajów – sąsiadów Polski wskazanie ich charakterystycznych cech środowiska (wybrać dominantę) i krótkie nawiązanie do roli, jaką odegrały te państwa w historii naszego kraju. Warto zwrócić uwagę na największych powierzchniowo sąsiadów a więc Niemcy, Ukraina, Rosja. Zadaniem powinna być analiza porównawcza środowiska przyrodniczego, gospodarki i sytuacji społecznej wszystkich krajów sąsiadujących z Polską a efektem tego porównania powinno być ostatecznie wskazanie dominujących cech wyróżniających poszczególne kraje.

Na lekcjach powinno się stosować metodę burzy mózgów w celu orientacji, co uczniowi wiedzą a następnie można wybrać dowolną metodę zaprezentowaną powyżej. Można plakaty z każdej lekcji zachować do lekcji powtórzeniowej, wtedy to uczniowie mogą coś dodać usunąć lub zmienić zapis na plakacie.

Zalecane działania praktyczne:

- czytanie map i analiza danych statystycznych;
- porównywanie;
- przedstawianie informacji o sąsiadach Polski w formie opisu porównującego, plakatu, prezentacji lub innej dowolnej formie.

Umiejętności, jakie nabył uczeń w SP	Umiejętności, jakie nabył w gimnazjum po zrealizowaniu tej treści
Wskazuje na mapie sąsiadów Polski.	Wskazuje na mapie sąsiadów Polski, szczegółowo omawia przebieg granic, porównuje środowisko przyrodnicze, gospodarkę i sytuację społeczną wszystkich krajów sąsiadujących z Polską a efektem tego porównania powinno być dominanta wyróżniająca poszczególne kraje.

Treść 9. Europa. Relacje przyroda – człowiek – gospodarka

W części tej uczeń przypomina sobie informacje z lekcji przyrody dotyczące poszczególnych kontynentów a szczególnie Europy.

Celem tej treści jest wskazanie głównych cech środowiska przyrodniczego Europy.

Omówienie dominant wybranych regionów Europy. Wskazanie relacji pomiędzy elementami środowiska przyrodniczego i działalnością gospodarczą człowieka w danym środowisku.

Najważniejszą umiejętnością kształtowaną w tej części jest, np. związek pomiędzy warunkami przyrodniczymi a kierunkami rozwoju rolnictwa Francji, wpływ gór na cechy środowiska i gospodarkę krajów alpejskich, związki pomiędzy cechami środowiska przyrodniczego a kierunkami rozwoju gospodarczego krajów skandynawskich. Umiejętności te można kształtować różnymi metodami dobranymi do danej grupy uczniów. Świetnie nadaje się mapa pojęciowa, pracujemy całą klasą w efekcie powstaje jedna wielka mapa pojęciowa, wiedza jest uporządkowana i świetnie wychodzą związki i zależności. Można zaproponować uczniom przygotowanie prezentacji, np. fotograficznej dowolnego / fascynującego miejsca z Europy wraz z komentarzem.

Zalecane działania praktyczne:

- wskazywanie relacji pomiędzy środowiskiem przyrodniczym a warunkami życia i gospodarowaniem człowieka w środowisku na wybranych przykładach;
- identyfikowanie związków i zależności;
- czytanie map, np. cech położenia, cech środowiska czy gospodarki;
- korzystanie z materiałów źródłowych;
- prezentowanie najpiękniejszych/najciekawszych regionów Europy.

Umiejętności, jakie nabył uczeń w SP	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum po zrealizowaniu tej treści
wskazuje Europę na	Wskazywanie i omawianie związków i zależności w środowisku,

mapie hipsometrycznej, opisuje wody oblewające Europę, wskazuje na mapie skrajne punkty Europy	gospodarce Europy. Wyjaśnianie relacji pomiędzy środowiskiem przyrodniczym a warunkami życia i gospodarowaniem człowiekiem. Omawia główne problemy gospodarki współczesnej Europy. Wskazuje przyczyny, zagrożenia i próby ich rozwiązania. Wyjaśnia rolę metropolii w gospodarce. Wyjaśnia rolę usług w gospodarce państw europejskich.
--	--

Treść 10. Wybrane regiony świata. Relacje: człowiek – przyroda – gospodarka

Część nowa, można bazować na wiadomościach bieżących.

Celem tej treści jest ukazanie zróżnicowania, zarówno przyrodniczego jak i gospodarczego świata. Poznanie starych cywilizacji, które odegrały znaczący wpływ na życie i kulturę wielu regionów świata.

Na przykładzie wybranych regionów świata uczeń ma poznać, w jaki sposób rozwój cywilizacji, forma bytowania człowieka, kultura wpływa na relacje pomiędzy człowiekiem i przyrodą. Treści te realizujemy na wybranych przykładach ze świata, pod uwagę bierzemy państwa, które miały wielki wpływ na rozwój cywilizacji i kultury na świecie wskazujemy przyczyny *ekspansji tych kultur* na całą kulę ziemską. Można wskazać jak warunki środowiska przyrodniczego wpływały na podbój kontynentów, wyjaśnić dlaczego niektóre regiony są słabo zagospodarowane, dlaczego na Ziemi mamy do czynienia z głodem itd.

W układzie treści lekcji w tym dziale priorytetem jest, ukazanie gospodarowania człowieka w środowisku przyrodniczym. Wyjaśnienie dlaczego styl życia mieszkańców jest związany z rozwojem cywilizacyjno-kulturowym, omówienie działalności człowieka na tle warunków naturalnych. Świetnie nadaje się, do realizacji tej treści, mapa pojęciowa, pracujemy całą klasą, w efekcie powstaje jedna wielka mapa pojęciowa, wiedza jest uporządkowana i świetnie wychodzą związki i zależności ale można stosować inne metody znane uczniowi

Zalecane działania praktyczne:

- kształtujemy umiejętności analizowania, wnioskowania, porównywania;
- interpretujemy teksty źródłowe;
- prezentowanie charakterystycznych cech omawianych obszarów;
- wykazujemy związki i zależności;
- wskazujemy przyczyny i skutki działalności człowieka w środowisku naturalnym.

Umiejętności, jakie nabył uczeń w SP	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum po zrealizowaniu tej treści
wskazuje na mapie kontynenty,	Analizowania, wnioskowania, porównywania, myślenia przyczynowo skutkowego.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

omawia trasy podboju w czasach wielkich odkryć geograficznych.	Interpretuje teksty źródłowe. Prezentuje charakterystyczne cechy omawianych obszarów. Wykazuje związki i zależności w środowisku przyrodniczym.
--	---

II etap w szkole ponadgimnazjalnej

Uwagi ogólne. W szkole ponadgimnazjalnej wybór tematów ilustrujących treści zamieszczone w podstawie programowej powinien ulegać zmianie w zależności od wagi problemów, które pojawiają się w aktualnym czasie i przestrzeni, np. *Ważne wydarzenie gospodarcze można omawiać w tym momencie nie koniecznie jak zaplanowaliśmy, np. za 2 miesiące*, ponieważ zmieniają one sytuację gospodarczą, a może i nawet polityczną. Uczeń powinien zostać poinformowany, iż niezbędne jest korzystanie z portali internetowych. Należy uzmysłowić uczniowi jak ważna jest aktualna wiedza, a niezbędne wiadomości można pozyskać z przeczytanej prasy zarówno politycznej jak i gospodarczej, podręcznik jeśli takowy jest niekoniecznie zawiera informacje aktualne. Zakładam, że uczeń wie jak wykorzystać zdobytą wiedzę w gimnazjum, warto przed realizacją kolejnych treści wskazać uczniowi, które wiadomości i umiejętności są niezbędne w zrozumieniu problemów omawianych na bieżących lekcjach. Można też w kartach pracy zamieścić takie informacje. Karty pracy i scenariusze lekcji zamieszczone zostaną na stronie www.scholaris.pl

Celem pierwszej treści z podstawy programowej *Współczesne problemy demograficzne i społeczne świata* jest zapoznanie ucznia z przyczynami i skutkami nierównomiernego rozmieszczenia człowieka na kuli ziemskiej, omówienie najważniejszych problemów demograficznych świata. Podczas realizacji tych treści polecam działania praktyczne a więc analiza tekstów źródłowych, metody SWOT, 635, czy ranking trójkątny. Uczeń sam zbiera, np. przez tydzień/ dwa materiały do każdej lekcji danego działu, a potem po wykonaniu konkretnego zadania prezentuje swoje zbiory/ sądy, ma możliwość zabrać głos w dyskusji po prezentacji pracy innej grupy ma wiedzę, którą może poprzeć argumentami, np. tekstem z prasy. Na tym etapie ważne jest dokładne opracowanie kart pracy do każdej lekcji, uczeń może wtedy pracować zgodnie z określonym planem, zbiera porządkuje i analizuje otrzymany materiał źródłowy, w końcowym efekcie zapisuje wnioski.

Zalecane działania praktyczne:

- korzystania z różnych źródeł informacji, np.: roczników statystycznych (czytanie tabel, wykonanie wykresów np. danych statystycznych), map różnych treści (lokalizowanie zjawiska na mapie, odczytywanie informacji, opis np. mapy, porównywanie map z różnych okresów itp.),
- korzystanie z materiałów źródłowych otrzymanych od nauczyciela Internetu (czytanie, interpretowanie, ocenianie, analizowanie informacji np. materiału źródłowego).

Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum	Umiejętności, jakie nabył uczeń na IV etapie
Nr treść (z podstawy	Korzystanie z różnych źródeł informacji nabył/utrwalił

programowej dla III etapu)1,3, 5	umiejętności: czytania, interpretowania, oceniania, analizowania, porównywania, wyjaśniania procesów; formułowania prawidłowości, hipotez, klasyfikowania według określonych kryteriów, stawiania hipotez oraz ich weryfikacja.
-----------------------------------	---

Celem drugiej treści *Zróżnicowanie gospodarcze świata* jest kształcenie umiejętności dostrzegania zależności przyczynowo skutkowych. Ważne jest, aby podczas tych lekcji uczniowie dostrzegli wagę zmian, jakie występują w środowisku przyrodniczym i nauczyli się myśleć globalnie. Podczas realizacji tych treści polecam działania praktyczne, dzięki którym uczeń nabywa szereg umiejętności, w tej części większość czasu poświęcimy na pracę z danymi statystycznymi, poszukiwaniem najbardziej aktualnych informacji statystycznych odnoszenie ich do, np. 10 lat wstecz w celu wskazania kierunku zmian i ich oceny. Analizujemy mapy gospodarcze i fragmenty tekstów źródłowych, np. zamieszczonych w fachowej prasie.

Zalecane działania praktyczne:

- korzystania z różnych źródeł informacji;
- kojarzenia i weryfikowanie informacji zamieszczonych w różnych źródłach – szczególnie w internecie, wskazanie na portal *scholaris*, jako wiarygodne źródło informacji;
- stawiania hipotez oraz ich weryfikacja;
- uczeń otrzymane informacje interpretuje i wyciąga wnioski, wyjaśnia zmiany zachodzące we współczesnym świecie i szuka rozwiązań;
- analiza i interpretacja map tematycznych(klimatycznych, geologicznych itp.) analiza diagramów klimatycznych, danych dotyczących temperatur powietrza, opadów i klimatu.

Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum	Umiejętności, jakie nabył uczeń na IV etapie
Nr treści(z podstawy programowej dla III etapu)1. 6,7,9,10	Interpretuje i wyciąga wnioski, wyjaśnia zmiany zachodzące we współczesnym świecie i szuka rozwiązań. Analizuje i interpretuje różne mapy tematyczne, diagramy klimatyczne, (dane dotyczące temperatur powietrza, opadów i klimatu, np. w celu wyjaśnienia przyczyn w rozmieszczeniu obszarów upraw i chowu zwierząt). Klasyfikuje państwa według określonego kryterium. Wyjaśnia rolę globalizacji we współczesnym świecie. Wskazuje rolę nowoczesnych technologii we współczesnej gospodarce. Uzasadnia przyczyny zmian na współczesnej mapie politycznej świata. Ocenia skutki integracji we współczesnym świecie.

Celem części trzeciej *Relacje człowiek – środowisko przyrodnicze a zrównoważony rozwój* jest pokazanie wzajemnych powiązań oraz wyjaśnienie zdarzeń i zjawisk. Uczeń powinien dostrzec zależność człowiek – środowisko przyrodnicze, opisać przykłady ingerencji człowieka w środowisko przyrodnicze i wskazać ograniczenia, jakie z tym się wiążą. Podczas realizacji tych treści polecam działania praktyczne, w tym mapy pojęciowe, bądź inne znane nauczycielowi metody aktywizujące pracę ucznia..

Zalecane działania praktyczne:

- wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji;
- wskazywania związków i zależności w środowisku geograficznym i ich wyjaśnianiu;
- formułowania sądów, wniosków.

Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum	Umiejętności, jakie nabył uczeń na IV etapie
Nr treści(z podstawy programowej dla III etapu)1, 4,6	Formułuje i wyjaśnia problemy. Stawia hipotezy oraz je weryfikuje. Przedstawia projekty rozwiązań postawionego problemu i ocenia rozwiązania problemu. Uzasadnia na przykładach zaistniały problem w środowisku przyrodniczym. Wykazuje związki i zależności występujące w środowisku geograficznym.

Na każdym poziomie nauczania proponowane treści zawierają następujące,

stałe elementy, które powinny stanowić podstawę dla omawianych zagadnień:

1. Pokazywanie wzajemnych relacji i współzależności (między ludźmi i miejscami oraz regionami, w których przyszło im żyć i pracować).
2. Zwracanie uwagi na ciągłe zmiany zachodzące w świecie (w krajach, w regionach, w miastach i w najbliższej okolicy) ze szczególnym podkreśleniem tego, że geografia nie jest nauką o statycznym obrazie zagospodarowania i warunkach środowiska naturalnego, lecz o stale zmieniającej się sieci relacji społecznych, politycznych, gospodarczych, środowiskowych w przestrzeni. Pokazywanie wpływu procesów globalnych na obraz przestrzennego zagospodarowania i na zjawiska oraz procesy zachodzące w społeczeństwie i w środowisku naturalnym w skali lokalnej.
4. Uświadamianie uczniom, że społeczne i kulturowe zróżnicowanie przestrzeni geograficznej przekłada się na wybory dokonywane przez jednostki i grupy społeczne, a w konsekwencji na procesy zmian.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

6.Kontrola i ocena osiągnięć ucznia

Z nauczaniem młodzieży wiąże się jeden z najtrudniejszych elementów procesu dydaktycznego, jakim jest ocenianie. Reforma edukacji wprowadziła dwa rodzaje oceniania: wewnątrzszkolne i zewnętrzne.

Ocenianie wewnątrzszkolne

Ocenianie prowadzą nauczyciele w szkole zgodnie z wewnątrzszkolnym systemem oceniania. Ustalają oceny bieżące z nauczanego przedmiotu w tym z geografii. Takie ocenianie ma na celu sprawdzanie i ocenianie uczniów w celu rozpoznanie osiągnięć. Duży nacisk kładziemy na zrozumienie wiadomości i opanowanie określonych w programie umiejętności.

Nauczyciel ocenia uczniów, aby zdobyć informacje:

- w jakim stopniu uczniowie w danej klasie opanowali wyznaczone cele;
- jak przebiega proces uczenia się;
- jaką podjąć decyzje dotyczącą dalszego kształcenia;
- jak planować określone w programie zadania do rozwiązania?;
- doporównywania osiągnięć danego ucznia z osiągnięciami innych uczniów w klasie;
- jakie przyjąć kryteria oceniania.

Ocenianie jest dobre gdy:

- jest w nim miejsce na refleksję dotyczącą procesu uczenia się nauczania;
- mierzy indywidualne postępy każdego ucznia;
- uczeń dostaje informacje zwrotną na temat swoich osiągnięć;
- są jasno sformułowane kryteria oceniania.

W diagnozowaniu osiągnięć ucznia stosowane są następujące narzędzia: ankieta, test, karty pracy uczniów i prace pisemne.

Prace pisemne powinny być częste, np. w formie krzyżówek, testów sprawdzających zrozumienie tematu lub określonego działu materiału.

Testy powinny zawierać różny typy zadań, np. zamknięte i otwarte, które sprawdzają rozumienie treści kształcenia geograficznego.

Bieżące sprawdzanie i ocenianie osiągnięć uczniów pozwala na systematyczne rozpoznawanie sukcesów i trudności w uczeniu się. Odgrywa ono ważną rolę w regulowaniu aktywności i inspirowaniu uczniów do aktywności poznawczej. Na zakończenie cyklu kształcenia powinien być przeprowadzony sprawdzian sumujący, którego celem jest ustalenie poziomu osiągnięć edukacyjnych każdego ucznia wyrażony stopniem szkolnym.

Należy pamiętać, że ocenę powinna cechować rzetelność, trafność i obiektywizm.

Osiągnięcia ucznia oceniane powinny być zgodnie z przedmiotowym systemem oceniania – opracowanymi wymaganiami podstawowymi i ponadpodstawowymi kryteriów ocen.

Kryteria ocen powinny być zgodne z podstawą programową i szkolnym systemem oceniania a także z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej. Ocena osiągnięć ucznia musi być jawna i obiektywna, nie powinna być zaniżona gdyż zniechęca ucznia. Oceny nie można zawyżać, może to prowadzić do demoralizacji ucznia i również zniechęcić do dalszej pracy.

Dlatego ocenianie powinno być szczegółowo zaplanowane, pozwoli to nauczycielowi na zobaczenie indywidualnych potrzeb uczących się i dostosowanie metod i form pracy do określonego kontekstu. Nauczyciel powinien przedstawić na pierwszych zajęciach wymagania dotyczące nauczanego przedmiotu oraz informacje jak będą uczniowie oceniani. Takie ocenianie uczniowie określają, jako sprawiedliwe i obiektywne i ma zachęcać ucznia do aktywnego udziału w procesie uczenia się. Zadania kontrolne muszą być podobne do tych, które uczniowie wykonywali na lekcjach, np. jeśli uczniowie na lekcji wybierali z mapy informacje o klimacie Polski to również na sprawdzianach powinni otrzymać mapę klimatyczną Polski i do niej pytania. Zadania na sprawdzianach, testach powinny być punktowane zgodnie z wcześniej przygotowanym schematem oceniania, podobnym do tego, jaki znajduje się w arkuszach egzaminacyjnych:

- Zadania mogą być punktowane od jednego do kilku punktów, ilość punktów za zadanie zależy od typu zadania, stopnia trudności i ilości sprawdzanych czynności (od 1 do 5 p).
- Należy stosować tylko całe punkty bez połówki.
- Zapis 0- 4 oznacza, że można otrzymać 0, 1, 2, 3, 4 punkty.
- Zapis 3 oznacza, że można otrzymać 0 lub 3 punkty.

Ocenianie Zewnętrzne jest organizowane przez okręgowe komisje egzaminacyjne. W gimnazjum egzamin przeprowadzany jest w maju, zakres wiedzy i umiejętności określony jest w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Uczeń zdaje egzamin przedmiotów humanistycznych i matematyczno przyrodniczych. Wynikiem egzaminu jest suma uzyskanych przez ucznia punktów. Każdy uczeń otrzymuje z komisji egzaminacyjnej zaświadczenie z informacją o wynikach egzaminu.

Samoocena i Ocena Wzajemna

W nowoczesnej dydaktyce coraz częściej stosujemy samoocenę i ocenę wzajemną. Ponieważ uczeń ma być w centrum procesu nauczania-uczenia się nie może go również zabraknąć w ocenianiu. Większość nowoczesnych podręczników ma karty samooceny, dzięki którym uczeń sam może sprawdzić czego się już nauczył i w jakim stopniu opanował dany zakres materiału. Zachęcanie uczniów do samooceny wzmacnia ich motywację do nauki i przyczynia się do wzrostu ich autonomii. Taką samą funkcję spełnia ocena wzajemna. Uczniowie sprawdzając prace swoich kolegów, dobrze się sprawdzają przy szybkich kartkówkach.

Jak planujemy ocenianie?

1. W fazie przygotowawczej zadajemy sobie pytanie *w jakim celu oceniamy?* Czyli co będziemy oceniali: wiadomości czy umiejętności, jaki typ oceniania wybierzemy (diagnostyczne, sumujące czy kształtujące). Powinniśmy również określić kryteria oceniania.
2. Przygotowanie zadań sprawdzających, mogą to być gotowe zadania przygotowane przez wydawnictwa lub tzw. testy nauczycielskie.
3. Faza sprawdzenia zadań z zastosowaniem odpowiedniej punktacji.

4. Analiza osiągniętych przez ucznia wyników pozwala nauczycielowi na ustalenie dalszego planu działania, zaplanowania strategii kształcenia, ustalenia pomocy, jakiej należy udzielić uczniom i podjęcie działań (refleksja).

Aby móc zaplanować ocenianie należy wypisać umiejętności, które będziemy oceniać, następnie wybrać najważniejsze, przydzielić punkty lub inną formę opisu osiągnięć ucznia, np.: wiemy, że głównym źródłem informacji geograficznych są mapy, dzięki nim możemy kształtować następujące umiejętności:

- czytanie legendy mapy,
- przeliczanie skali,
- zamiana skali np.: liczbowej na mianowaną i liniową,
- obliczenie i zamiana wyników na jednostki, np. cm na km i podanie miana,
- czytanie rysunku poziomicowego na mapie,
- obliczanie: wysokości względnej, odległości a także rzeczywistej powierzchni terenu z mapy,
- wyszukiwanie i gromadzenie informacji,
- ocenianie informacji,
- selekcjonowanie informacji,
- interpretacja danych na podstawie źródeł informacji,
- rozwiązywanie zadań praktycznych.

Korzystając z tekstu źródłowego można rozwiązać zadania polegające na kształtowaniu umiejętności, np.:

- wyszukiwanie informacji w tekście,
- selekcji informacji,
- odróżnianie faktów od opinii,
- porównanie odczytanych informacji,
- wskazywanie zależności, np. między elementami środowiska przyrodniczego,
- ocenianie zjawisk i faktów,
- wnioskowanie,
- prognozowanie,

Korzystanie z informacji statystycznych pozwala na kształtowanie umiejętności

- przedstawianie informacji w postaci, np. tabel, wykresów, notatek itp.
- odczytanie informacji zawartych na wykresach,
- wykonanie rysunków i wykresów na podstawie podanych informacji, np. statystycznych,
- wyróżnianie danych istotnych dla danego zagadnienia,
- grupowanie danych według wskazanych kryteriów,
- porównywanie odczytanych wartości,
- tworzenia nowych informacji w oparciu o odczytane dane,
- wskazywanie zależności,

Ocena wypowiedzi ustnej z geografii powinna uwzględniać:

- płynność wypowiedzi;
- czy uczeń mówi na temat;
- poprawność wyboru formy wypowiedzi względem pytania;
- spójność logiczną wypowiedzi;
- poprawne stawianie tezy, trafność w wyborze przykładów i argumentów;
- poprawność opisu zjawiska lub procesu;
- uwzględnił wnioski w zakończeniu wypowiedzi.

Możemy tworzyć karty obserwacji, które mogą służyć do obserwacji grup podczas zajęć w klasie, można stworzyć karty samoobserwacji, np. w grupie uczniowie mają przydzielone zadanie jest lider a może być też obserwator, który podczas pracy całej grupy zapisuje swoje wnioski, spostrzeżenia.

Podobne karty obserwacji zamieszczono przy projekcie, Nauczyciel sam tworzy kartę obserwacji, bo to on najlepiej wie, z jaką grupą uczniów pracuje, co może osiągnąć na lekcji.

Ważne! Nie można zapomnieć o zapisaniu daty na karcie, aby można potem zestawić uzyskane dane z innymi obserwacjami i móc wykorzystać do indywidualnej analizy postępów ucznia lub na zebraniu z rodzicami.

Dodatkowo należy prowadzić ewaluację treści kształcenia po realizacji działu można to robić według poniższego wzoru:

1. W jakim zakresie taki układ treści programu pozwolił na opanowanie umiejętności.

- Niewystarczający
- Dobry
- Bardzo dobry

2. Czy dobór metod na lekcji był?

- niewłaściwy
- dobry
- bardzo dobry

2. Uwagi do realizacji treści

Jak poprzez ocenianie skutecznie motywować uczniów?

oto 16 próśb uczniów do nauczycieli w sprawie ocen szkolnych

1. *Oceniajcie nas mając zawsze na uwadze nasze indywidualne zdolności i umiejętności.*
2. *Przedstawcie nam jasno swoje wymagania, żebyśmy wiedzieli, jak mamy zapracować na dobrą ocenę.*

3. Wprowadźcie ponownie „plusy” i „minusy”, bo ich brak zaniża nam oceny.
4. Mówcie głośno, jaką ocenę nam wystawiacie, i postarajcie się ją uzasadnić.
5. Stwarzajcie nam więcej możliwości otrzymania oceny celującej, a pokażemy Wam, że wcale nie tak rzadko na nią zasługujemy.
6. Wprowadzajcie atmosferę spokoju podczas odpytywania przy tablicy i na klasówkach, bo cały nasz trud żmudnej pracy w domu kończy się fiaskiem, gdy jesteśmy zdenerwowani.
7. Nie sugerujcie się utartą opinią o uczniu, uczeń „słaby” także potrafi przygotować się na piątkę. Nie spieszcie się z postawieniem mu zwyczajnej „trójki”.
8. Nie stawiajcie gorszych stopni tylko dlatego, że nie podoba się Wam nasz strój czy fryzura, bo to, co się naprawdę liczy, pozostaje niewidoczne dla oczu.
9. Jeśli stawiacie oceny za brak pracy domowej, nagradzajcie nas także, kiedy ją odrabiamy.
10. Bądźcie dla nas cierpliwi, nie stawiajcie jedynek już przy pierwszym potknięciu w czasie odpowiedzi. Czasem naprawdę trudno zebrać myśli, kiedy widzimy Wasze surowe spojrzenia.
11. Nie stawiajcie na semestr ocen będących średnią zdobytych wcześniej stopni, bo przecież piątka czy szóstka z klasówki liczy się bardziej niż jedynka za brak zeszytu.
12. Nie zaniżajcie ocen, myśląc, że w ten sposób mobilizujecie nas do pracy. To błędne przekonanie zniechęca nas do nauki.
13. Zauważcie i docenście nasz aktywny udział w lekcji, stawiając dobre oceny lub choćby „plusy”.
14. Stwarzajcie nam różne możliwości poprawienia oceny niedostatecznej. Powtórzcie sprawdzian, czy klasówkę, abyśmy nauczyli się tego, czego wymagacie.
15. Stawiając jedynkę, dajcie nam odczuć, że zawsze mamy szansę ją poprawić.
16. Bądźcie bardziej hojni w stawianiu dobrych ocen!

Źródło: Barbara Karwowska, Maria Królikowska: *W kwestii oceny szkolnej*.
 „Wiadomości, Opinie, Myśli” 1996 nr 2

Przykładowy scenariusz lekcji 1 w szkole ponadgimnazjalnej

Scenariusz lekcji

Temat: Jak będziemy pracować na lekcjach geografii?

	Cele główne: • Wskazanie metod i technik pracy na I. geografii. • Ustalenie kontraktu. • Diagnostyka wstępna. Cele szczegółowe: • wyjaśnianie pojęcia: analiza, opis, charakterystyka, wyjaśnianie, uogólnianie; • wyjaśnianie zasady pracy metodami aktywizującymi na I. geografii;
---	---

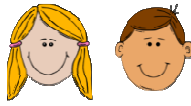

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

	• wyjaśnia, jak zadawać pytania i jak odpowiadać;
	Czas zajęć: Całkowity czas zajęć to 45 minut.
	Uczestnicy: Zajęcia dedykowane są dla uczniów klas I szkół ponadgimnazjalnych. Lekcja 1
	Metody: burza mózgów, śniegowa kula Formy pracy: grupowa i indywidualna
	Środki dydaktyczne: Rzutnik multimedialny, laptop, prezentacja, duży arkusz papieru, mazaki, kartki samoprzylepne lub kartki do zapisu pomysłów, masa mocująca
	Uwagi po lekcji:

Przebieg lekcji

Część wstępna

Objaśnij uczniom temat i cele lekcji. Ustal kontrakt (zasad pracy na lekcji geografii)

Uczniowie zapisują na kartkach informacje co im przeszkadza podczas lekcji, jak według nich powinna wyglądać lekcja, następnie w grupach 4 osobowych ustalają wspólne stanowisko i przypinają na tablicy kartki.

Ważne! Zwróć uwagę uczniów, że pracowali techniką burzy mózgów, w efekcie powstaje mapa mentalna wyjaśnij, że podobnymi metodami będą pracowali na lekcjach geografii. W zależności od tempa pracy uczniów, można w części podsumowującej omówić jeszcze jakąś inną metodę przydatną na tych pierwszych lekcjach geografii.

Podsumuj wypowiedzi uczniów.

Część zasadnicza

Podziel uczniów na grupy, uczniowie pracują w grupach 4 osobowych (może będą grupy, które wykonują to samo zadanie). Rozdaj mapy, wybierz stronę z mapy, dla każdej grupy inna mapa, np. klimatyczna, gospodarcza, ludność. *Jest to forma diagnozy wstępnej*, sprawdzamy umiejętności: czytania map, analizowania, wnioskowania, uzasadniania.

Na tablicy zapisz pytania lub wydrukuj i rozdaj do pracy uczniom.

1. W jakiej skali wykonana jest mapa.
2. Tytuł mapy.
3. Jakie informacje przedstawia mapa.
4. Czego dowiedzieliście się o zjawisku przedstawionym na mapie, zapiszcie informacje w punktach.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

5. Oceńcie przydatność opisywanej mapy w waszym życiu codziennym, uzasadnijcie waszą decyzję.

Podsumuj pracę grup.

Na zakończenie pracy w grupach zapisz na tablicy wnioski dotyczące; przydatności umiejętności czytania mapy, odczytywania skali mapy. *Wyjaśnij, że znajomość skali mapy umożliwia orientację w terenie (rzeczywiste odległości i powierzchnie).*

Część podsumowująca

Wyjaśnij uczniom konieczność gromadzenia materiałów, omów jakie tematy (prezentacja multimedialna) będą realizowane na najbliższych 7 lekcjach, które wiadomości i umiejętności będą niezbędne i oceniane. Można wykonać spis tychże i zawiesić w widocznym miejscu na tablicy informacyjnej.

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl

Program nagrodzony w konkursie na programy nauczania organizowanym w projekcie „Wdrożenie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół ze szczególnym uwzględnieniem II i IV etapu edukacyjnego” współfinansowanym ze środków Unii Europejskiej

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego